

STRESS, SÖMN OCH LIVSKVALITET

FoU Rapport 2009:5

© Tina Eriksson-Sjöo, Solvig Ekblad 2009

Omslagsbild: Eva Ek Törnberg

ISBN: 978-91-7104-233-0

ISSN: 1650-2337

Tryck: Holmbergs, Malmö 2009

TINA ERIKSSON SJÖÖ
SOLVIG EKBLAD
STRESS, SÖMN OCH
LIVSKVALITET

En studie bland flyktingar i SFI-utbildning, lärare och
handläggare i Fosie stadsdel, Malmö

Malmö högskola, 2009
Fakulteten för Hälsa och samhälle

Publikationen finns även elektroniskt,
se www.mah.se/muep

Omslagsbilden

Båten på omslagsbilden är byggd av, en från början svårt traumatiserad flykting. Med hjälp av sin egen framtidstro, stöd från IntroRehab och studier i svenska språket påbörjade han praktik som vaktmästare på en förskola i Malmö. Han hade en stark målinriktning och tro på att arbete var den bästa rehabiliteringen för honom. Personalen och barnen blev snabbt förtjusta i honom och så småningom fick han, med stöd av Arbetsförmedlingen, en utvecklingsanställning på förskolan där han praktiserat.

Båten, som är mycket flitigt använd av förskolans barn, kan symbolisera mycket, till exempel tro, hopp, framtidsinriktning, det nya landet och trygghet.

INNEHÅLL

FÖRORD.....	9
Förord författarna	10
Sammanfattning	11
Sammanfattning på arabiska	13
INTRODUKTION	15
Syfte	19
Frågeställningar	20
Metod och datainsamling	20
OBSERVATIONSSTUDIE	26
Reflektioner från observationerna	27
RESULTAT – DELTAGARENKÄT	29
Deltagarnas bakgrund	29
Flyktskäl	30
Boende	30
Utbildnings – och arbetssituation	30
Upplevelse i allmänhet i Sverige.....	30
Nätverk och kontakt med samhällets serviceutbud	31
Delaktighet	33
Sömnkvalité bland SFI-deltagare med jämförelsematerial.....	35
Motivation och utbildning	37
Motiv till svenskkunskaper	40
Tillämpning av svenska språket till vardags.....	41
Kontrast i pedagogiken mellan hemlandet och Sverige.....	42
Delaktighet i skolvardagen	43
Utvärdering av frågorna.....	45
Sammanfattning	45

RESULTAT LÄRARENKÄT	47
Genomförande, bakgrund	47
Utbildningsbakgrund och nuvarande situation	47
Syn på samarbetspartner	48
Syn på hinder för framgång i SFI	51
Syn på deltagarna	51
Styrkor/resurser hos SFI-deltagarna som gagnar dem i SFI-studierna	52
Orsak till avbrott i SFI-utbildningen	53
Utvärdering av frågorna	55
Sammanfattning	55
FOKUSGRUPPSINTERVJU MED HANDLÄGGARE PÅ FOSIE AIC	57
Genomförande, databearbetning och analys	57
Hinder	58
Rollen som handläggare	59
Att arbeta med tolk	60
Bedömningsmall	61
Önskad arbetsroll	64
Sammanfattning	66
DISKUSSION	68
Studiens begränsningar samt för- och nackdelar med metoden ...	68
Situation relaterat till nätverk och sociala kontakter	69
Bostadssituation samt familj och anhöriga i hemlandet	70
Sömnproblematik	72
Introduktionsplanering och begriplighet	73
Viljan att vara delaktig i "skolbeslut"	74
Hinder för språkinläring	75
Vad kan och bör förbättras enligt det "preliminära resultatet"? ...	79
Fortsatt forskning	83
REFERENSER	85

FÖRORD

Denna studie har genomförts i samarbete mellan Malmö högskola, Fakulteten för Hälsa och Samhälle och Malmö stad med projektmedel från Malmö stad, avdelningen för Arbeta och integration, och forskningsprogrammet Migrationens Utmaningar inom hälsa, vård och omsorg. Forskningsprogrammet är ett forskningssamarbete mellan Malmö högskola, Malmö stad och Region Skåne som pågår mellan 2007-2011. Programmets målsättning är att bidra med ny kunskap till redan befintlig verksamhet inom Region Skåne och Malmö stad.

Universitetsadjunkt Tina Eriksson-Sjö, Malmö högskola, Fakulteten för Hälsa och samhälle har genomfört föreliggande studie. Gästprofessor Solvig Ekblad har varit vetenskaplig rådgivare och från Malmö stad har SFI-reaktor Gunilla Håkansson samt sektionschef Lena Hagelin medverkat.

Resultaten av studien har presenterats vid tre olika tillfällen under 2009. I februari presenterades resultaten vid ett seminarium i Malmö, i juni samma år vid en konferens om Migration och global utveckling i Växjö och dessutom har resultaten presenterats vid ett metodseminarium i augusti på Malmö högskola.

Resultaten kommer också att spridas genom att en interventionsstudie genomförs under hösten 2009.

Malmö 1 oktober 2009

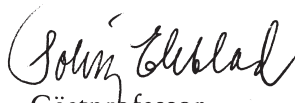

Margareta Östman, Dekanus

Förord författarna

Vi vill först och främst tacka de nyanlända flyktingar, tillika deltagare i SFI-utbildning i Malmö som deltagit i denna studie. Ni har tålmodigt kämpat med att besvara alla enkätfrågor och därutöver även delgett oss många erfarenheter och kommentarer vid de möten vi haft på era utbildningsenheter. Detta har varit oerhört värdefullt. Vi vill också tacka de medverkande SFI-lärarna som generöst bjudit in oss till lärosalen för att göra våra observationer och som besvarat frågor, liksom handläggarna på Fosie AIC som delat med sig av sina rika erfarenheter. Tack också till SFI-rektor Gunilla Håkansson och sektionschef vid Fosie AIC Lena Hagelin för mycket gott samarbete genom hela projektiden. Vi vill också tacka verksamhetschef Monika Herstedt, vid Fosie AIC, för stöd och förtroende vilket nu gör att vi kan gå vidare med en interventionsstudie.

Malmö i oktober 2009

Forskningsassistent
Tina Eriksson-Sjö

Gästprofessor
Solvig Ekblad

Sammanfattning

Studien består av två delar, en förstudie (innevarande rapport) samt en interventionsstudie som startade efter sommaruppehållet 2009. Förstudien genomfördes med deltagare huvudsakligen från Fosie stadsdel i Malmö under hösten 2008. Syftet med förstudien är att insamla data till den fortsatta studien. Studiens övergripande syfte är att kartlägga stressfaktorer som nyanlända upplever efter ankomsten (postmigrationsstressfaktorer) och hälsorelaterad livskvalitet bland en kohort nyanlända flyktingar som deltar i SFI (Svenska för invandrare) i Malmö, för att söka förstå sambandet mellan stressfaktorer i eftermigrationskedet och framgång i SFI-utbildningen.

Studien som beskrivs i denna rapport består av fyra delar: observationer i SFI-klasser hos fyra utbildningsanordnare, deltagarenkät till nyanlända flyktingar, enkät till SFI-lärare, samt en fokusgruppsintervju med handläggare på Fosie AIC (Arbets- & Integrationscenter).

Studien visar att många av de nyanlända flyktingarna som studerar SFI har utbrändhetssymtom, vilket torde vara ett handikapp när det gäller deras inlärningsförmåga, men som också försvårar möjligheterna till integration på arbetsmarknad och i samhället i övrigt. Det finns också ett gap mellan deras behov som nyanlända flyktingar och hur verkligheten ser ut. Samstämmighet råder mellan de tre gruppernas uppfattningar (flyktingar, SFI-lärare och handläggare) om flyktingarnas påfrestande sociala tillvaro med konstant stress och upplevd ohälsa. Vad gäller SFI-studierna uppfattade såväl SFI-deltagarna som lärarna sina möjligheter att påverka sin arbetsmiljö som låg.

Resultaten av studien har betydelse för framtida introduktions- och utbildningsplanering då det finns en diskrepans mellan SFI-deltagares upplevda stress och ohälsa och möjligheten att få betyg i svenska för invandrare. Det är viktigt att de hinder som finns för nyanlända flyktingar att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden tas på allvar, för att den politik med fokus på ”arbetslinjen” som

nuvarande regering för skall bli slagkraftig. En strävan bör därmed vara att tidigt identifiera sårbara individer, samt erbjuda anpassat stöd och utbildning, för att möjliggöra att fler uppnår godkänt resultat på SFI-utbildningen.

مقدمة المؤلفتين

نبداً أولاً بتقديم الشكر للاجئين الجدد وأيضاً للمشاركين في دورات تعليم السويدية للمهاجرين في مالو الذين ساهموا في هذا البحث . لقد فقم صابرين بيذل محمد المشكور للإجابة على جميع أسئلة الاستبيان فضلاً عن إسهامكم بالعديد من الخبرات والتعليقات خلال اللقاءات التي جمعناكم في وحدانكم الدراسية . وكان ذلك أمراً قيماً للغاية . ونود أيضاً أن نشكر من ساهم من مدرسي دورات تعليم السويدية للمهاجرين الذين تكروا بدعوتنا إلى قاعات الدراسة لإجراء ملاحظتنا العلمية كما أجابوا على أسئلتنا ، والموظفين بمركز شؤون العمل والدمج في فوسبي الذين أشركونا في خبراتهم الوافرة . تقدم الشكر أيضاً لمديرة تعليم السويدية للمهاجرين كونيلا هوكسون ورئيسة القسم بمركز شؤون العمل والدمج في فوسبي لبنا هاكيلين لتعاونها الرائع طوال مدة البرنامج . وتقدم أيضاً شكرنا لرئيسة النشاط بمركز شؤون العمل والدمج في فوسبي مونيك هيرستات لدعمها وتقنها التي تجعلنا اليوم قادرين على متابعة العمل بدراسة تفاعلية .

يتكون هذا البحث من شقين ، أولهما دراسة أولية (التقرير الحالي) والثاني دراسة تفاعلية من المنتظر أن تبدأ بعد عطلات صيف سنة ٢٠٠٩ . وأجريت الدراسة الأولية خلال خريف ٢٠٠٨ بمشاركة ينفي أغلبهم إلى حي فوسبي بمالو . وكان الغرض من هذه الدراسة الأولية جمع المعلومات اللازمة للدراسة اللاحقة . أما الهدف الأعلى لهذا البحث فهو تحديد عوامل الضغط النفسي التي يتعرض الوافدين الجدد لها بعد وصولهم (عوامل الضغط النفسي في مرحلة ما بعد الهجرة) وعلاقتها بجودة الحياة من الناحية الصحية في زمرة من اللاجئين الوافدين حديثاً والمنخرطين في دراسة السويدية للمهاجرين في مالو ، وذلك لفهم العلاقة بين عوامل الضغط النفسي ما بعد الهجرة ومدى النجاح في دراسة اللغة السويدية .

وتتكون الدراسة الأولية من أربعة أقسام : ندوة نقاشية مركزة مع موظفي مركز العمالة والدمج في فوسبي ، وملاحظة علمية في صفوف تعليم السويدية للمهاجرين لدى أربع مؤسسات تعليمية ، ونموذج استبيان للاجئين وافدين حديثاً ونموذج استبيان لمدرسي السويدية للمهاجرين .

أوضحت الدراسة الأولية أن العديد من اللاجئين الوافدين حديثاً الذين يدرسون السويدية يعانون من أعراض الإجهاد النفسي ، مما ينبغي أن يعتبر معوقاً فيما يتعلق بالقدرة على التحصيل ولكنه أيضاً مما يعرف فرص الاندماج في سوق العمل وفي المجتمع بصفة عامة . إن هناك أيضاً هوة تفصل بين احتياجات اللاجئين حديث الوصول وبين واقع الحياة . إن وجهات نظر المجموعات الثلاث (اللاجئين ومدرسي السويدية والموظفين) تتفق بشأن صعوبة الظروف الإجتماعية للاجئين التي تتسم بالضغط النفسي المسفر والشعور بالاعتلال الصحي . أما فيما يتعلق بدراسة السويدية للمهاجرين فيرى كل من البارسين والمدرسين أن فرصهم في التأثير على بيئة عملهم محدودة .

إن نتائج البحث ذات مغزى في التخطيط المستقبلي لأنشطة تعليم المهاجرين وإدخالهم في المجتمع السويدي حيث أن هناك نقص كبير في المعلومات عن الصلة بين ما يعانيه المشاركون في دورات تعليم السويدية للمهاجرين من ضغوط نفسية ومن شعور بالاعتلال الصحي وبين فرصهم في النجاح في دراستهم للسويدية . إنه من المهم أن نأخذ على محمل الجد تلك العقبات التي تعترض دخول اللاجئين الوافدين إلى سوق العمل السويدية حتى تصبح سياسة الحكومة الحالية التي تقوم على التركيز على " درب العمل " (أي تشجيع المواطنين على الاعتقاد على العمل) سياسة مثمرة . لذلك ينبغي أن نسعى إلى اكتشاف مبكر للأشخاص الذين هم في دائرة الخطر ومنحهم الدعم والتعليم المناسب لإعطاء الفرصة لعدد أكبر في تحقيق النجاح في تعليم اللغة السويدية للمهاجرين .

مالو في يونيو/ حزيران ٢٠٠٩

الأستاذة الجامعية الزائرة
سولفيك إيكلاض

معاونة البحث العلمي
تين إريكسون- شو

INTRODUKTION

Utlandsfödda har, oavsett bakgrund, svårare att få jobb i Sverige än infödda svenskar (Lemaître, 2007). En nyckel till den svenska arbetsmarknaden anses vara kunskaper i svenska (ibid). Alla nyanlända invandrare i Sverige erbjuds svenskundervisning "Svenska för invandrare" (SFI) (Svensk författningssamling, 1994:895) i kommunal regi med olika utbildningsanordnare. Trots omfattande försök, har kommunernas introduktionsprogram för nyanlända invandrare ännu inte lett till en minskning av arbetslösheten bland invandrare/utlandsfödda. SFI- undervisningen är en del av den så kallade *Introduktionen* vilket är "samhällets riktade insatser för flyktingar och nyanlända under deras första tid i Sverige, som syftar till att var och en skall ha möjlighet att försörja sig och bli delaktig i samhällslivet" (Nationell samsyn kring hälsa och första tiden i Sverige, sid 31).

SFI har funnits i olika utformning sedan 1965 och läsåret 2006/07 deltog drygt 65 000 individer i SFI (RiR 2008:13). Vid flera tillfällen har problem med verksamheten påpekats av olika aktörer. Detta föranledde Riksrevisionen att 2008 göra en granskning av huruvida regeringen säkerställt att det går att utvärdera SFI:s effekter på deltagarnas arbetsmarknadsstatus. Riksrevisionens slutsatser av granskningen var, att trots att målsättningen med SFI är att deltagarens ställning på arbetsmarknaden skall stärkas av verksamheten, har SFI:s effekter aldrig utvärderats vare sig vad gäller deltagarnas ställning på arbetsmarknaden eller på andra områden. Revisionen konstaterade att effektutvärderingar av SFI inte går att genomföra med befintlig statistik och traditionella metoder. Riks-

revisionen rekommenderade regeringen att förbättra och utvidga statistiken, såväl av de specifika SFI-uppgifterna som av andra relevanta uppgifter samt att initiera någon form av kontrollerade experiment på SFI-området (RiR 2008:13).

Fram tills nu har skiftande framsteg i SFI oftast förklarats med utbildningsnivå vid ankomsten i Sverige, tidigare kunskaper i andra främmande språk, likheter mellan svenska och modersmålet och motivation (Skolverket, 2007). I en intervjustudie från Skolverket (2006) framgår det dock att psykologiska- och hälsfaktorer skulle kunna ha en negativ effekt på inläringen av svenska, men detta är ännu inte vetenskapligt undersökt. Vidare vet vi fortfarande väldigt lite om hur faktorer i miljön/det pedagogiska rummet, s.k. pedagogisk stress påverkar framgången i SFI.

Hälsoskillnaden mellan utlandsfödda från olika länder är stora och inledningsvis beskrivs några begreppsdefinitioner av hälsa och ohälsa.

Hälsa är enligt WHO:s definition: ”Ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte enbart en frånvaro av sjukdom eller svaghet.” Upplevelsen av hälsa/ohälsa är nära kopplat till individens upplevelse av att kunna agera och kunna påverka sin situation. *Ohälsa* skulle därmed kunna definieras som: ”Subjektivt upplevd nedsättning av den fysiska och/eller psykiska förmågan, dvs. att personen mår så dåligt att det påverkar funktionsförmågan och övrig livssituation, oavsett om man ”objektivt sett” är sjuk eller frisk. Det omgivande samhället och personens reaktion på sin egen hälsa/ohälsa spelar stor roll.” (Nationell samsyn kring hälsa och första tiden i Sverige, sid 31)

Folkhälsorapporten 2009 från Socialstyrelsen, som för första gången har ett kapitel om Migration och hälsa, menar att ”social utsatthet och diskriminering är de främsta orsakerna till ohälsa hos befolkningen med utländsk bakgrund i Sverige” (sid 386). Vidare tar rapporten upp att den psykiska ohälsan är större hos nyanlända flyktingar än hos andra grupper av migranter. En svensk översikt av Lindencrona, Ekblad & Johansson Blight (2006) visar också att de som kommit till Sverige som flyktingar har betydligt sämre hälsa än

andra invandrargrupper. Vad det gäller stressfaktorer som utlandsfödda upplever efter migrationen (post-migration stressfaktorer), så har Lindencrona, Ekblad and Hauff (2008) funnit följande fyra faktorer i en studie på nyanlända flyktingar från Mellanöstern: sociala och ekonomiska svårigheter, alienation, diskriminering och statusförlust, samt våld och hot i Sverige. Exponering av traumatiska händelser före ankomst och hur den nyanlände bemästrar stressen i mottagarlandet är avgörande för hälsan.

Flera studier visar att både somatisk och psykisk hälsa, såsom post-traumatisk stress (PTSD) (Jaranson, Ekblad, Kroupin & Eisenman, 2007) och depression, tillika andra hälsorelaterade problem såsom sömnproblem och huvudvärk kan påverka förmågan att lära sig språk (Beiser & Hou, 2001). Att inte kunna koncentrera sig är också en viktig del i de språkinlärningsproblem som många flyktingar med PTSD har (Söndergaard & Theorell, 2004).

Sömn är en viktig faktor för ett hälsosamt liv och Knutson m fl, (2007) har i studier funnit att sömnbrist innebär en oberoende riskfaktor för vanliga och dödliga sjukdomar, såsom hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes och depression. En svensk studie visar också att störd sömn predicerar långtidssjukskrivningar (Åkerstedt m fl, 2007a). Den mest uppenbara konsekvensen av störd sömn är ökad trötthet och brist på energi (Hossain m fl, 2005). Dålig och inadekvat sömn påverkar också de kognitiva funktionerna och många studier visar att minne, inläring, exekutiva funktioner, kognitiv hastighet och koncentration minskar vid störd sömn (Stickgold & Walker, 2005; Stenuit & Kerkhofs, 2008). Den vanligaste orsaken till störd sömn är stress under lång tid, särskilt om den involverar oro och spänningar vid sänggående (Åkerstedt m fl, 2007b). Men även undermålig daglig aktivitet t.ex. brist på meningsfull sysselsättning och sammanhang såsom arbetslöshet kan leda till sömnproblem, eftersom personer som är arbetslösa/understimulerade ibland sover för mycket eller har oregelbundna sömnvanor. Sömn är viktigt för kroppens energigivande process och spelar en nyckelroll i den biologiska återhämtningen. Därför är tillräcklig och återhämtande sömn nödvändig för inläring och andra kognitiva processer, subjektivt välbefinnande och förmåga att klara av dagliga göromål.

De personer som står i fokus i denna studie har efter asylprocessen beviljats uppehållstillstånd alternativt är nära anhöriga till denna grupp. För den som beviljats uppehållstillstånd sker inträdet i det svenska samhället stegvis, via Migrationsverkets mottagnings-system, därefter till introduktionsprogram i kommunerna och vidare till det generella välfärdssystemet. Nära anhöriga (som kommit inom två år efter att den anhörige fått uppehållstillstånd) och kvotflyktingar kommer till Sverige med beviljat uppehållstillstånd och bosätter sig direkt i någon kommun. Även denna grupp har rätt till individuellt utformade introduktionsprogram. Efter Integrationsverkets nedläggning den 1 juli 2007 har Migrationsverket, i samspel med länsstyrelserna, övertagit uppgiften att säkerställa att det finns tillräckligt med s.k introduktionsplatser i kommunerna. Kommunen får en schabloniserad ersättning för varje flykting och annan utlänning som tas emot och omfattas av ersättningsförordningen.¹ Kommunen skall upprätta en introduktionsplan för varje nyanländ som omfattas av förordningen och denna introduktionsplan skall samordnas med andra myndigheter. Introduktionen definieras som en säråtgärd som syftar till ett effektivt inträde i det svenska samhället. Introduktionstiden skall normalt vara i högst två år, men kan förlängas med hänsyn till individens behov. Vad gäller vårdkostnader så ansvarar staten för hälso-och sjukvård för asylsökande. För personer som omfattas av ersättningsförordningen kan både landsting och kommuner även söka ersättning för långvarig och kostnadskrävande vård och behandling (dock under vissa förutsättningar) (Nationell samsyn kring hälsa och första tiden i Sverige).

Den nuvarande regeringen har under de senaste åren poängterat den så kallade "arbetslinjen", vilken fått genomslag på alla politikområden, inklusive flyktingpolitiken. I praktiken innebär detta att nyanlända flyktingar som fått permanent uppehållstillstånd i vårt land, förväntas ta ett större eget ansvar för sin försörjning. Därför är det viktigt att de hinder som finns för utlandsfödda att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden tas på allvar. För att kunna öka utlandsföddas möjlighet att lära sig svenska behövs, enligt författarna till denna rapport, mer forskning om kopplingen

---

1 Förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. (ErsF).

mellan stressfaktorer under postmigrationsprocessen, pedagogiskt stress i samband med språkinlärning och hälsorelaterad livskvalitet hos nyanlända flyktingar.

Mot bakgrund av ovanstående planerades att göra en komparativ studie mellan Botkyrka kommun utanför Stockholm och en demografiskt motsvarande stadsdel i Malmö. Valet föll på Fosie stadsdel. Av olika anledningar drog sig dock Botkyrka tillbaka från studien men projektgruppen i Malmö valde att hålla fast vid Fosie stadsdel som undersökningsområde. Önskemål fanns att genomföra en studie i denna stadsdel för att sedan utöka studien till att gälla hela Malmö.²

Syfte

Studiens övergripande syfte var att kartlägga stressfaktorer som nyanlända upplevde efter ankomsten (postmigrationsstressfaktorer) och hälsorelaterad livskvalitet bland en kohort nyanlända flyktingar som deltog i Svenska för invandrare (SFI) i Malmö. Vi avsåg att undersöka hur sambandet såg ut mellan stressfaktorer i eftermigrationsskedet, pedagogisk stress, hälsorelaterad livskvalitet (med fokus på sömn) och framsteg i SFI.

Avsikten var också att undersöka vilka faktorer som närmast berörda tjänstemän, dvs. SFI-lärare och introduktionshandläggare, uppfattade vara till hinder för nykomna flyktingar i processen att lära sig svenska språket (SFI).

I syfte att få kunskap om deltagarnas och lärarnas förutsättningar och de sammanhang där de verkar tillsammans i skolmiljön, samt att förbereda för datainsamlingen gjordes som ett första steg en observationsstudie hos fyra utbildningsanordnare.

---

² Efter redovisning av studiens resultat i seminarium med berörda tjänstemän och politiker samt överväganden i projektgruppen, togs ett ombeslut. I stället för att bredda kartläggningen till flera stadsdelar valdes att göra en interventionsstudie med Hälsoskola enligt en modell som använts i Botkyrka och Södertälje. Se vidare sid. 79 och 83.

Frågeställningar

För att nå syftet med studien formulerades följande frågeställningar:

- I vilken utsträckning rapporterar SFI-deltagarna sömnproblem?
- På vilket sätt är dessa sömnproblem relaterade till postmigrationsstressfaktorer i mottagandet?
- Rapporteras annan problematik i deltagarnas livssituation?
- Finns det genusskillnader i de undersökta variablerna som indikerar att det skulle vara skillnader mellan män och kvinnors situation?
- Kan hälsorelaterad livskvalitet, stressfaktorer i postmigrationsprocessen, pedagogisk stress och sömn predicera framsteg i SFI?
- Vad uppfattar tjänstemän i deltagarnas närhet vara hinder för deltagarnas framsteg i undervisningen?
- Finns andra faktorer, omständigheter i deltagarnas livssituation som kan utgöra hinder under introduktionsperioden?

Metod och datainsamling

Studien gjordes i Fosie stadsdel i Malmö under hösten 2008. Fosie är den befolkningsmässigt största stadsdelen i Malmö med 40 000 invånare och 43 % av dessa är födda utomlands. Studien genomfördes i fyra steg i nämnda tidsordning: en fokusgruppsintervju med introduktionshandläggare på Fosie AIC (Arbets- & Integrationscenter), observationer i SFI-klasser hos fyra av utbildningsanordnarna, ett frågeformulär (deltagarenkät) till nyanlända flyktingar som deltar i SFI-undervisning och ett frågeformulär (lärarenkät) till SFI-lärare.

I presentationen av resultat är alla personer avidentifierade. Citaten som presenteras från deltagarenkäten är i de flesta fall hämtade från de tillfällen då enkäten ifylldes på skolorna. Deltagarens utsaga är översatt av den närvarande tolken och därefter ordagrant nedtecknad av Tina Eriksson-Sjöo. Citaten är lätt redigerade, identifierade med kön och ungefärlig ålder samt en bokstav. Bokstaven är enbart till för att identifiera om samma

person uttalat sig inom flera områden. Enkäterna var kodade med nummer och forskarna hade inte tillgång till deltagarnas namn. De öppna frågornas svar i deltagarenkäten var i de flesta fall skrivna på arabiska, översatta av tolk och ordagrant nedtecknade av Tina Eriksson-Sjöo. Svaren presenteras på samma sätt som citaten.

I redovisningen av fokusgruppsintervjun med introduktions-handläggare förekommer också citat. Dessa presenteras utan identifikation då gruppen bestod av endast fem personer, varav en man, och anonymiteten skulle säkerställas.

Deltagarenkät: Urvalet av deltagare var de nyanlända flyktingar som var bosatta i Fosie stadsdel, som studerade SFI hos någon av de fyra utbildningsanordnarna och som hade arabiska som modersmål. Arabisktalande flyktingar var vid denna tidpunkt den klart största gruppen nyanlända SFI-deltagare. Också praktiska och ekonomiska faktorer var avgörande för valet av språkgrupp då översättningen endast behövde göras till ett språk och endast en tolk krävdes vid tillfällena för enkätifyllande. Utbildningsanordnarna var behjälpliga med att ta fram listor på vilka av introduktionens deltagare som var bosatta i Fosie stadsdel samt att samla dem i speciella klassrum för att fylla i enkäten. Deltagandet var anonymt och frivilligt. Man fick med underlag av en skriftlig förhandsinformation på arabiska ta ställning till om man ville vara med i studien. Denna information delades ut till deltagarna av deras lärare och läraren var också behjälplig med att samla in de undertecknade samtyckesformulären till deltagandet i studien. Informationsblad, inklusive samtyckesdel och enkät, var översatt till arabiska av en auktoriserad translator och den arabiska versionen har sedan muntligen tillbakaöversatts till svenska av en auktoriserad tolk. När dessa två versioner jämfördes var det enstaka ord som justerades. Varje fråga i deltagarenkäten fanns både på arabiska och på svenska. För att säkerställa anonymiteten kodades enkäterna av en person anställd på stadshuset som inte hade något annat med projektet att göra. Kodlistorna förvarades i låst skåp på stadshuset och endast denne person hade tillgång till listorna. Anledningen till kodningen var, förutom att ge deltagarna anonyma identiteter, att i framtiden vid behov kunna följa upp undersökningsgruppen.

Deltagarenkäten bestod av en omarbetning av flera frågeformulär (Lindencrona, Ekblad och Hauff, 2007, frågor kring hälsofrämjande psykisk hälsa som utvecklats av Harvardgruppen, samt utvärderingsfrågor). Enkäten kompletterades med Karolinska sömn- och återhämtningsformuläret (Åkerstedt m fl 2002). Innehållet var frågor med delfrågor och i de flesta fall med bundna svarsalternativ om orsak till flykten, familjesituation, bostads-situation, sociala kontakter, kontakter med samhällsinstitutioner, introduktion, svenskundervisningen, sjukvårdskontakter, arbetets/studiers inverkan på fritid och socialt liv, sömn, trötthet och återhämtning, sömnvanor och dygnsrytm. Några frågor hade öppna svarsalternativ som deltagaren kunde besvara med egna ord på arabiska. Dessa svar har sedan översatts av tolk tillsammans med Tina Eriksson-Sjöo.

Skolorna besöktes vid tolv bokade enkättillfällen av Eriksson-Sjöo tillsammans med arabisktalande tolk. Antalet deltagare skiftade från tre till som mest arton deltagare vid dessa tillfällen. Överenskommelse hade gjorts med respektive lärare att deltagaren fick gå ifrån ordinarie undervisning. Läraren alternativt skolledaren eller annan administrativ personal, hade bokat lokal på respektive skola. Sextiosju deltagare från de fyra utbildningsanordnarna besvarade enkäten. Tyvärr var det inte möjligt att få en säker siffra på antalet deltagare som var tillfrågade/hade fått informationsbladet, men uppskattningsvis hade mellan 90-100 deltagare tillfrågats. Det tog i regel ca en timma att besvara frågorna i respektive deltagargrupp.

Lärarenkät. En grupp lärare från de fyra utbildningsanordnarna Komvux, Lernia, Hermods och Folkuniversitetet valdes till att besvara ett frågeformulär. Tid och ekonomi medgav inte att ett större urval av lärare gjordes. Så av pragmatiska skäl kom gruppen att bestå av de lärare som hade inbjudit Eriksson-Sjöo att göra observationer i sina klasser innan datainsamlingen med flyktingarna började. Tidsskålet var också en anledning till att valet föll på frågeformulär framför intervjuer med varje lärare.

Enkäten till SFI-lärarna bestod av 44 frågor med delfrågor med både öppna och slutna svar om utbildningsbakgrund, pedago-

gisk grundsyn, kunskaper om målgruppen och deras behov men också om egna behov av till exempel fortbildning etc. Även denna enkät var anonym och frivillig och sammanlagt tolv lärare av totalt sexton besvarade frågorna som distribuerades via post. Det tog omkring en halvtimme att bevara frågorna.

Fokusgruppsintervju med introduktionshandläggare: Antalet introduktionshandläggare vid stadsdelens Arbets- & integrationscenter var vid tidpunkten för studien sex stycken. Fokusgruppsintervju som metod valdes av olika skäl. Eftersom intervjun sker i grupp kan informanterna ge fylligare svar jämfört med individuella intervjuer, då deltagarna tillåts att bemöta varandras synpunkter samt delge kollektiva uppfattningar och kunskaper. Fokusgrupper anses i allmänhet (Denscombe, 2000) vara ett bra sätt att utforska attityder till ämnen som inte är känsliga eller kontroversiella. Metoden är en effektiv teknik för att uttrycka personers attityder, behov och erfarenheter och kan därför vara lämplig inom det mångkulturella forskningsområdet (Ekblad & Bäärnhelm, 2002). Syftet med fokusgruppsintervjun med introduktions- handläggarna var att få information om deras arbetsuppgifter, deras erfarenheter av sina möten med SFI-deltagare samt om hur de såg på sitt behov av kompetensutveckling. Tiden för intervju inbokades med hjälp av handläggarnas arbetsledare vid en tidpunkt då man normalt hade personalmöte. Fem av de sex handläggarna var närvarande. Den sjätte hade fått förhinder på grund av möte med introduktionsdeltagare.

Observationsstudien var av karaktären deltagande observation och den hade flera funktioner. En funktion var att få tillträde till de olika skolorna och lärarna, eftersom det var med hjälp av dem (lärarna och skolledarna) som forskaren kunde nå SFI-deltagarna. En annan funktion var för Eriksson-Sjöo att skaffa en helhets-känsla för den miljö, det sammanhang i vilken de båda grupperna SFI-deltagare och SFI-lärare verkar och samverkar. Ytterligare en funktion var att eventuellt identifiera frågor och problem som deltagare och lärare själva ville ha belysta eller som forskaren uppfattade vara av vikt att undersöka vidare genom kommande frågeformulär.

Som stöd för att fokusera samma variabler vid de olika observationstillfällena utvecklades en observationsmall. Tanken var inte att genomföra systematiska observationer med mätning av t.ex. aktivitetens frekvens utan avsikten var mera att fokusera kontextuella faktorer och få en uppfattning om hur "vardagslivet" såg ut på respektive enhet. Observationsmallen var då till hjälp att studera samma faktorer på varje enhet.

Bearbetning och analys

De insamlade deltagarformulärens, liksom de kvantitativa delarna av lärarenkäten, har inkodats och bearbetats i SPSS 16.0. Mot bakgrund av att studien hade kartläggande karaktär har analysen varit deskriptiv. Interreliabilitetskontroll av inmatningen visade att ingen felinmatning förekommit. Följande statistiska analyser har gjorts: frekvensfördelning och i förekommande fall uppdelat på kön, chi-2 test, t-test, och korrelationer.

Genomförande

Som tidigare nämnts har studien gjorts i ett samarbete mellan Malmö högskola, Fakulteten för Hälsa och samhälle och Malmö stad. En projektgrupp bestående av SFI-rektor Gunilla Håkansson, sektionschef Lena Hagelin samt författarna har träffats regelbundet ca en gång per månad under perioden augusti 2008 - februari 2009 för planering och uppföljning av studien. Efter varje möte har en minnesanteckning skrivits och distribuerats till projektgruppen. Varje steg i processen planerades noggrant och värderades efter genomförandet. Vid ett par mötestillfällen har även verksamhetschef Monika Herstedt, Fosis AIC deltagit. De olika delstudierna genomfördes i nämnd ordning: fokusgruppsintervju, observationsstudie, deltagarenkät, och lärarenkät. Före det slutgiltiga sammanställandet av deltagarenkäten genomfördes en mindre test/pilot med tre arabisktalande personer.

I februari 2009 redogjordes för resultatet av studien under ett seminarium på Malmö stadshus för ett drygt fyrtiotal personer inklusive berörda politiker. Journalisten Viveka Brozin Bohman, Lärarnas tidning gjorde en intervju med Solvig Ekblad och den publicerades i tidningens nätupplaga den 11 juni 2009 med

rubriken ”Symtom påminner om utbrändhet. Forskare efterlyser hälsosamtal innan flyktingar ska börja läsa svenska”. (www.lararnastidning.se, 11 juni 2009). På konferensen Migration och global utveckling, Växjö i juni presenterade Eriksson-Sjöö resultaten för omkring 100 personer, samt på ett metodseminarium för en mindre grupp av disputerade forskare i augusti på Malmö högskola.

Presentation av resultaten i rapporten

Av logiska skäl kommer resultaten att presenteras i följande ordning: observationer i SFI-klasser hos fyra utbildningsanordnare, deltagarenkät till nykomna flyktingar, en enkät till SFI-lärare samt en fokusgruppsintervju med handläggare på Fosie AIC (Arbets- & integrationscenter). Intresserade läsare får ta kontakt med författarna vad gäller eventuella frågor om informationsblad, samtyckeblankett, enkätfrågor och observationsmall.

OBSERVATIONSSTUDIE

Observationsstudien genomfördes av Tina Eriksson-Sjöo under september-oktober 2008 hos de fyra SFI – utbildningsanordnarna som deltog i denna studie. De utbildar elever på olika nivåer, från högutbildade akademiker till analfabeter och kortutbildade invandrare, i svenska för invandrare. Sammantaget besöktes 16 olika grupper vid 17 tillfällen under perioden (en grupp besöktes vid två tillfällen). Fyra grupper i olika utbildningsnivåer besöktes på varje enhet. Sammanlagt deltog 178 kvinnor och 83 män i dessa grupper samt 16 SFI-lärare. Bland SFI-deltagarna var det endast på Folkuniversitetet som könsfördelningen var jämn (32 kvinnor, 31 män). På övriga enheter var männen betydligt färre i grupperna/klasserna (Komvux 81 kvinnor, 19 män; Lernia 27 kvinnor, 15 män; Hermods 38 kvinnor, 18 män).

Genomgående har Eriksson-Sjöo inlett med att presentera sig och studien i samband med lektionsstart och deltagarna har haft möjlighet att ställa frågor. Några lärare har stannat upp och utvecklat vissa ord (som t ex. högskola, undersökning, hinder, möjligheter, förnamn, efternamn). Bemötandet har varit mycket positivt från både SFI-deltagare och personal. Eriksson-Sjöo har under observationen försökt placera sig långt bak i klassrummen och haft block och penna och har antecknat löpande vad som hänt under lektionerna. På varje enhet har det funnits en kontaktperson och denne har fått ett antal informationsblad på svenska och arabiska att dela ut till undersökningsgruppen dvs. de i Fosis boende arabisktalande SFI-deltagarna. Respektive lärare har sedan i de flesta fall haft ansvar för att dela ut informationen till under-

sökningsgruppen, hjälpa dessa att förstå informationen samt samla in bladen igen med underskrifter från dem som önskade delta i studien.

Många lektioner hos samtliga utbildningsanordnare startade med hög grad av ”drop-in” av deltagare som av olika anledningar kom för sent till lektionen. I de fall där man uttalade anledning till den försenade ankomsten kunde det exempelvis handla om; samtal på barnens skola eller tandläkarbesök med barn, sjuka barn, sömnlös natt och inte hört väckarklockan, stulen cykel och försenad buss.

Flera lärare berättade för Eriksson-Sjöo att många deltagare har stora problem med störd sömn och mardrömmar och många har också familjemedlemmar med denna problematik, vilket kan göra att deltagaren kommer helt uttröttad till skolan och har svårt för att koncentrera sig och följa undervisningen.

Reflektioner från observationerna

Den fysiska miljön varierade ganska kraftigt mellan utbildningsanordnarna. Ytterligheterna utgjordes av en utbildning som var belägen i moderna byggnader inom högskoleområdet och med utsikt över Öresund och en utbildning vars lokaler låg i ett område med rivningstomter som emellanåt gav hemlösa tillfälliga övernattningar. De senare lokalerna var vid observationen även invändigt nedslitna.

Användningen av det fysiska rummet var hos samtliga utbildningsanordnare traditionellt med bord och bänkars placering på sätt som riktade fokus på kateder, tavla och lärare. Användning och tillgång till tekniska hjälpmedel i klassrummen som datorer, TV/video var sparsam. Lärarens roll var vid de flesta observations-tillfällen kunskapsförmedlare och vägledare. Bemötandet från lärares sida gentemot elever och vise versa var genomgående respektfullt. En del lärare försökte arbeta med dialog i klassrummet, men oftast föregick kommunikationen i form av dialoger mellan lärare och enskilda elever.

Besöken i dessa miljöer, liksom möten med deltagare och lärare, gav värdefull information inför färdigställandet av enkäter. I många fall blev det en bekräftelse på att de planerade frågorna var befogade. Erfarenheten gav också upphov till flera kompletterande frågor, vilka forskarna förmodligen inte tänkt på om observationerna inte kommit till stånd.

RESULTAT – DELTAGARENKÄT

I detta kapitel beskrivs några bakgrundsfaktorer hos deltagarna samt deras nuvarande livssituation vad gäller bostad, socialt nätverk och upplevelsen av delaktighet under introduktionsperioden. Deltagarnas uppfattning om skolan och dess aktörer samt faktorer som egen medverkan, motivation och syn på pedagogiken belyses liksom sömnkvalité som enskild faktor.

Undersökningsgruppen bestod sammanlagt av 67 personer. Av dem var 52 % (35) män och 48 % (32) kvinnor. De studerade SFI hos någon av de fyra största utbildningsanordnarna och representerade utbildningsbakgrunder från något års skolgång i hemlandet till högutbildade akademiker.

Deltagarnas bakgrund

Flertalet, 73 %, kom från Irak. Större del av återstående respondenter kom från Libanon (drygt 14 %) och några få från Palestina och Afghanistan.

Knappt hälften anlände under 2007 och en fjärdedel under 2006. I genomsnitt hade de bott i Sverige drygt 1,5 år och siffran var lika för både män och kvinnor. Resterande hade kommit under antingen 2008 och 2005 eller tidigare.

Tre fjärdedelar var gifta eller sambo och medelåldern för både män och kvinnor var 36 år (min - max ålder: 20-58 år). De 56 % av deltagarna som hade barn hade i genomsnitt 3 barn per person.

Flyktskäl

Det huvudsakliga skälet till flykten var för 63 % av respondenterna för att rädda sitt liv och man uppgav politisk anledning, hot, våld och kidnappning som exempel. Knappt 30 % (20 personer) sökte sig till Sverige för att de hade familj eller släkt som bodde här. Fler kvinnor än män sökte sig hit på grund av anknytning/familjeskäl.

Boende

Drygt hälften (62 %) hade bytt bostad och flertalet av dem hade bytt mellan 1-4 tillfällen, i genomsnitt 3 tillfällen under sin tid i Sverige. Ett litet antal bodde ensamma (11 %), men flertalet bodde tillsammans med make/maka/sambo (38 %) och barn (28 %). Endast en liten del, drygt 5 %, bodde tillsammans med andra personer utanför familjen eller släkten.

En person uppgav muntligt vid intervju tillfället sig som hemlös och flyttar ständigt: ”Jag är hemlös och varje dag är ett nytt ställe.” En annan person uppgav att han flyttat sju gånger: ”Jag har inget boende och jag behöver hjälp”.

Utbildnings – och arbetssituation

Det genomsnittliga antalet skolår före flytten till Sverige var 11 och antalet arbetsår i hemlandet var i snitt 13. Deltagarna hade arbetat allt från 1 till 33 år i hemlandet och variationen av antal skolår från hemlandet var mellan 3 till 20 år.

Deltagarna representerade en mängd olika yrkesområden ex. bilmekaniker, diskare, elektriker, glasmästare, guldsmed, ingenjör, chaufför (lastbil, taxi), läkare, revisor, sekreterare, skraddare, svarvare. En större grupp (drygt 11 %) var lärare och ca 6 % svarade att de var hemmafruar i hemlandet.

Upplevelse i allmänhet i Sverige

Alla respondenter, utom ett litet fåtal (12 %), upplevde en stor oro över sin familj eller andra anhöriga som fanns kvar i hemlandet eller det land de flytt ifrån. Drygt hälften (54 %) kände också stor påfrestning av att vara isolerade och ensamma i det nya landet och signifikant fler som hade den upplevelsen var kvinnor än män (68 % i relation till 41 %, $p < .05$). Knappt var tionde (9 %) kände sig

utsatta för våld eller hot här i Sverige och några fler (14 %) och dubbelt så många bland män (19 %) som kvinnor (9 %) kände sig diskriminerade eller dåligt bemötta av myndighetspersonal. Drygt en femtedel av männen (23 %) och 13 % av kvinnorna upplevde att de förlorat respekt och status i Sverige jämfört med hur det var innan de kom till Sverige.

Drygt hälften av de tillfrågade upplevde att de inte kände att de använde sin tid på ett tillfredsställande sätt. Ingen signifikant skillnad fanns mellan män och kvinnor i detta avseende (52 % respektive 59 %).

Nätverk och kontakt med samhällets serviceutbud

När det gällde frågor som hade med deltagarnas nätverk och användning av samhällets serviceutbud att göra så upplevde sju av tio (68 % män och 72 % kvinnor), att det var mycket eller ganska lätt att få kontakt och information om vad som händer i deras hemland. Ännu flera ca tre fjärdedelar hade inga bekymmer med att få kontakt med sina landsmän i Sverige.

Ungefär hälften av respondenterna, både män och kvinnor, upplevde att det var lätt eller ganska lätt att få kontakt med personer som är uppvuxna i Sverige. Dock fanns det en grupp kvinnor, 19 %, som svarade att de aldrig har försökt.

När det gällde föreningslivet i Sverige hade omkring hälften (54 %) aldrig försökt knyta några kontakter och den fjärdedel som försökt uppfattade det som svårt att få dessa kontakter. Betydligt flera kvinnor (66 %) än män (44 %) hade aldrig försökt ta kontakt med föreningslivet.

När det gällde tillgången till platser för religionsutövning, så upplevde drygt hälften (56 %) att det var mycket lätt eller ganska lätt. För kulturella aktiviteter och för sportaktiviteter upplevde övervägande delen kvinnor att detta var svårt och till och med mycket svårt (28 % respektive 36 %). Många svarade att de aldrig hade försökt. Några kvinnliga deltagare kommenterade denna fråga muntligt i samband med ifyllandet av enkäten. De menade att det fanns platser att utöva sport på, men bara om man ville göra det tillsammans med män. Annars blev det mycket svårare.

De refererade till ett tidigare projekt (Vårsången) som varit mycket positivt men som tyvärr lades ner. Kvinnorna skulle ha velat få tillgång till liknande projekt för de visste att de behövde sporta och de kunde även tänka sig att betala en del för det själva.

En yngre man som talade svenska (25-30 år) sade vid ett av Eriksson-Sjöös observationstillfällen i klasserna:

Det är jobbigt för våra kvinnor, både mödrar och fruar. De behöver sporta och röra på sig men gör det inte. De blir fetare och fetare och döljer och isolerar sig mer och mer.

Män och kvinnor hade liknande erfarenheter av den hjälp de kunde få från hälso- och sjukvården för fysiska åkommor. Frågan löd: Hur lätt eller svårt är det att få hjälp från hälso- och sjukvård för dina fysiska problem? Fem svarsalternativ fanns. 1=mycket lätt, 2=ganska lätt, 3= ganska svårt, 4=mycket svårt, 5=vet ej/har ej försökt. Drygt hälften (55 %) av respondenterna hade upplevt det som svårt eller mycket svårt men förutom en handfull som inte försökt, hade övriga inte haft några problem med detta.

Det fanns däremot större könsmissiga skillnader, men ej signifikanta skillnader i fråga om tillgängligheten av sjukvårdsresurser vid psykisk problematik. Här upplevde 49 % av männen att det var mycket eller ganska lätt medan 38 % av kvinnorna hade liknande erfarenhet. Ca 20 % från båda grupperna hade aldrig försökt.

Även hjälp från tandvården visade liknande resultat. Männen upplevde att det var lättare att få hjälp jämfört med kvinnorna i undersökningsgruppen (51 % respektive 44 %).

För dem som hade barn och behövt tillgång till dagis och skola hade detta, liksom kontakten med barnens lärare, varit förenat med positiva upplevelser för både de kvinnliga och manliga respondenterna. Samtliga har svarat att det varit mycket eller ganska lätt.

På en av utbildningsenheterna hade deltagarna en hel del kommentarer som gav uttryck för stor besvikelse på det svenska samhället och vad som förväntas av flyktingar att de ska klara. T.ex. att man ska "bli integrerad" i samhället men har extremt små möjligheter att t.ex. hänga med i vad som händer. Man "har inte råd med telefon, Internet, fritidsaktiviteter och annat för barnen". I princip är det omöjligt att få jobb. Man lever hela tiden under

marginalen ekonomiskt och kan inte avhjälpa det med extrainkomster eftersom man inte kan språket tillräckligt och därmed inte kan få jobb. Det blir en ond cirkel, som åskådliggörs genom följande citat:

Myndighetspersoner är mycket svåråtkomliga både per telefon eller personligen. Man vet inte vem man ska vända sig till med olika frågor/problem och blir hänvisad till andra hela tiden, säger U. (kvinna 35-40 år)

Delaktighet

Enligt *Överenskommelse om mottagande av flyktingar och andra skyddsbehövande* tecknat av Migrationsverket, Malmö Stad och Länsstyrelsen i december 2007 ska kommunen tillhandahålla introduktionsprogram för varje enskild utlänning enligt en skriftlig introduktionsplan som upprättas i samråd med utlänningen.

I *Lokal överenskommelse för samverkan i introduktionen av asylsökande, flyktingar och andra invandrare i Malmö stad* (december 2007) konkretiserades de nationella planerna och ytterligare aktörer tillkom på lokal nivå (Arbetsförmedlingen – nya invandrare och Region Skåne). Här befästes att parterna ska utveckla samarbetsformer med syftet att påskynda och understödja deltagarnas väg in i det svenska samhället. Aktörsspecifika planer ska samordnas i en gemensam etableringsplanering med den nyanlände. Den information som ges bör samordnas och dess innehåll och utformning ska göra den nyanlände delaktig. Det är vidare kommunen som har samordningsansvar under introduktionsperioden.

Dessa planer och överenskommelser har dock endast i låg utsträckning fått genklang hos brukarna dvs. de nyanlända flyktingar på SFI som deltog i studien. Knappt hälften (45 %) uppgav att de kände till att de hade en introduktionsplan, cirka en femtedel (21 %) svarade nej på denna fråga och ca 24 % uppgav att de inte visste. Tre respondenter svarade inte på denna fråga. Som uppföljning följde en fråga vilken deltagarna skulle besvara med egna ord. Frågan löd: Om ja på föregående fråga, vad står det i den (introduktionsplanen) när det gäller målsättningen för introduktionen?

Nära hälften, 32 personer har svarat (de flesta på arabiska) på denna öppna fråga. Flertalet svar var till övervägande del kortfattade och odetaljerade t ex: *”Måste studera SFI annars får jag inget jobb”*, *”Att studera och lära mig svenska språket och sen arbeta i Sverige.”* Ett fåtal svar var något mera specifika som följande exempel: *”Mina mål: först att lära mig svenska språket, för det andra att klara SFI och sen att studera på grundskolan. Därefter arbeta med den utbildning som jag fick i hemlandet.”*

Det tycks som att introduktionsplaner kan vara ett ganska tunt dokument och där deltagaren inte alltid är den som styr eller ens upplever sig som delaktig i någon större utsträckning.

Deltagare E (man, 25-30 år) hade erfarenheten att som enskild deltagare inte ha någon möjlighet att välja skola. Han berättade för Eriksson-Sjöo vid enkättillfället följande:

Det är handläggaren som väljer eller tjänstemannen från Invandrarservice/mottagningen som har valt från början och sedan går handläggaren på den rekommendationen.

Deltagaren hade försökt byta tre gånger men handläggaren ville enligt deltagaren inte lyssna eller hjälpa honom. Han kontaktade kuratorn för att få hjälp men det hade inte lett till förbättring. Handläggaren tyckte, enligt deltagaren, att han skulle gå på Folkuniversitetet för handläggaren uppfattade hans utbildning som akademisk, men i Irak var det inte riktigt samma sak. Han hade gått en form av praktiskt gymnasium men inte läst engelska och andra ämnen på så hög nivå som handläggaren trodde. Han fick börja på C3 nivå (kurs C, spår 3, vilket är inriktat mot personer med påbörjad eller avslutad högskoleutbildning) men hade fått sänka sig ner, flera gånger. Han sa:

Det är dålig matchning och jag vill inte gå här och passar inte på denna utbildning. Jag vill byta skola men får inte för handläggaren, jag tycker att handläggaren inte har ett bra bemötande av mig.

Sömnkvalité bland SFI-deltagare med jämförelsematerial

För frågor om sömn, trötthet och återhämtning, sömnvanor och dygnsrytm användes Karolinska sömn- och återhämtningsformuläret (Åkerstedt m fl 2002) innehållande 12 frågor med delfrågor. Efter bearbetning analyserades och jämfördes undersökningsgruppens svar med ett jämförelsematerial (Kecklund m fl 2006) bestående av poliser med 2- och 3- skift samt med normal arbetstid. Denna referensgrupp valdes då den har en liknande ålders- och könsfördelning som SFI-gruppen. Flyktinggruppen visade här (Tabell 1) lägre (sämre) medelvärden än polisgrupperna inom samtliga variabler. Lägst värden hade den kvinnliga flyktinggruppen inom variablerna sömnkvalitet och uppvaknandebesvär.

Tabell 1. Medelvärde för fyra olika sömnskalor (1 alltid besvär/ mycket dåligt – 6 aldrig besvär/mycket bra)

	SFI-deltagare		Referensgrupp*	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Sömnkvalitetsindex (insomnirelaterade besvär)	3,3	3,0	4,5	4,3
Uppvaknandebesvär (t ex inte utsövd vid uppstigandet)	3,4	3,3	4,6	4,2
Snarkbesvär (inkl andningsuppehåll under sömnen)	4,5	4,8	4,6	5,3
Sömnighetsbesvär	4,3	4,1	4,9	4,8

* 1.500 slumpmässigt utvalda anställda inom Polisen.

Sömnproblem var mycket vanligt bland flyktingarna i undersökningsgruppen och den allmänna förekomsten av störd sömn (dvs. sömnlöshet) var liknande den som svenskfödda grupper/individer har som lider av kronisk stress t ex patienter med utbrändhetsdiagnos. Nära två tredjedelar (64,5%) av deltagarna (ingen skillnad

mellan könen) instämde helt eller nästan helt i att det ofta händer att de redan då de vaknar börjar tänka på SFI-problem. Resultaten för sömnfrågorna i ovan Tabell 1 visar att SFI-gruppen hade en hög förekomst av sömn- och trötthetsbesvär jämfört med referensgruppen (där alla var i arbete). Flyktinggruppen rapporterade mer störd sömn och mer sömnighet än referensgruppen. Förekomsten av snarkbesvär var ungefär densamma i SFI-gruppen som i referensgruppen. En analys genomfördes av förekomsten av individer som hade regelbundna (dvs. att individen hade problem flera gånger i veckan) insomnirelaterade besvär. Med detta menas att individen hade något av följande besvär: svårt att somna, upprepade uppvaknanden, vaknar i förtid, störd/orolig sömn. Analysen visade att 68 % av deltagarna hade insomnibesvär (motsvarande andel för referensgruppen var 18 %) motsvarande hälften av veckans dagar. Det var ingen könsskillnad i dessa besvär. Något färre - 43 % - rapporterade regelbundna besvär med sömnighet (t ex att man ofrivilligt nickade till under dagen). Totalt uppfyllde 41 % (män: 36 %, kvinnor: 50 %) kraven för klinisk insomni baserat på att man hade både sömnbesvär och sömnighetsbesvär under minst hälften av veckans dagar.

Skolmiljö och aktörer

Majoriteten (85 %) av respondenterna var ganska eller mycket nöjda med pedagogiken i skolan. Något fler kvinnor procentuellt än män fanns i denna grupp. Knappt en av tio (9 %) var ganska eller mycket missnöjda.

Även den fysiska miljön var man över lag nöjd med. Åtta av tio (81 %, någon övervikt kvinnor) var mycket eller ganska nöjda. Även här var det 9 % som var ganska eller mycket missnöjda.

Vad gäller hur nöjda de var med lärarna svarade 88 %, något färre män än kvinnor (85 % respektive 90 %) att de var ganska eller mycket nöjda. Endast 6 % var ganska eller mycket missnöjda och dessa bestod av fler män än kvinnor.

Deltagare T (man, 40-45 år) som eventuellt var en av de mera missnöjda enligt ovan säger:

Lärare har ofta ett bestämt program som är hans eget, en annan lärare har ett annat sätt att undervisa på. Det blir krock hela tiden och ingen enhetlig undervisning.

En annan deltagare S (man, 30-35 år) berättade att han hade stora problem med att komma ut i arbetslivet eller i praktik. Han kände sig orättvist behandlad av speciellt en av lärarna och det var tyvärr den personen som hade kontakterna och makten att hjälpa honom ut i praktik. Därför fick han gå och vänta och se andra deltagare som varit på samma skola kortare tid än honom komma ut på praktikplatser, men för hans del fanns ingenting.

Jag känner mig uppgiven och förstår inte vad jag ska göra för att komma ut. Jag gör vad man ska på utbildningen, gör kurserna och testen men inget händer ändå. Jag blir mer och mer håglös, vill inget hellre än att komma ut i arbete/praktik för att kunna försörja min familj. Svenska språket har jag inga speciellt stora problem med, jag kan prata och uttrycka mig och andra brukar förstå vad jag säger.

Det stora flertalet var nöjda med sina lärare och även de övriga deltagarna/eleverna var man tämligen tillfreds med. Här svarade 66 % (något fler kvinnor än män, 69 % respektive 64 %) att de var ganska eller mycket nöjda. Drygt 10 %, med övervikt på män, svarade att de var ganska eller mycket missnöjda.

Nära nio av tio (87 %) i gruppen som helhet (97 % av kvinnorna och 78 % av männen) var ganska eller mycket nöjda med sina handledare på AIC. En av tio (12 %) av männen var ganska eller mycket missnöjda. Inga kvinnor upplevde sig missnöjda.

Motivation och utbildning

Vad gällde motivationen att lära sig svenska upplevde ca 43 % av respondenterna (49 % män och 38 % kvinnor) detta som mycket eller ganska lätt.³ Av resterande personer, dvs. de som upplevde det som mycket eller ganska svårt att känna sig motiverade, var gruppen kvinnor avsevärt mycket större än gruppen män (63 % resp. 49 %).

---

3 Frågan löd: Hur lätt eller svårt är det för dig i dagsläget...? Fem svarsalternativ fanns, varav ett skulle väljas: 1=mycket lätt, 2=ganska lätt, 3=ganska svårt, 4=mycket svårt, 5=vet ej/har ej försökt

Av detta framgår att många deltagare hade svårt för att uppbringa motivation för sina studier. Detta kan ha många olika orsaker och för deltagare D (man, 30-35 år) hade innehållet i undervisningen t.ex. valet av tema/ämne och vilka texter de läste stor betydelse.

Vi behöver tycka om språket och för att kunna det måste vi utöva/träna det. Text har vi haft texter om Nelson Mandela som innehållit långa sammansatta ord. Hur ska jag kunna lära mig att uttrycka sådana ord? Om det var enklare texter om vardagssituationer hade det varit mera motiverande – därför att man behöver dem. Då kan man använda dem i vardagslivet. Jag som nybörjare behöver vardagsord och vi måste hinna smälta orden och ha nytta av dem. Alla texter vi får är mycket politiska texter om t.ex. Nelson - Mandela, Bush osv.

Härefter gjorde D en beskrivning av hur många deltagare bara monotont läste texten som läraren presenterade men utan glädje och motivation och utan att man kände att man hade någon nytta av det.

Deltagare hade många tankar om hur man kan förbättra SFI-undervisningen och A (man 50-55 år) kom med följande förslag:

Om varje deltagare lär sig 5 nya ord varje dag så blir det 150 nya ord på en månad. 5 nya ord varje dag är inget stort problem att lära sig, men det skulle göra stor skillnad i ordförrådet och i självkänslan.

När det gällde att förstå vad läraren sade på lektioner fanns en liten skillnad mellan könen som innebar att flera kvinnor (50 %) än män (41 %) hade lättare att förstå läraren. Däremot var det i gruppen som helhet 55 % som upplevde sig ha mycket eller ganska svårt att förstå vad läraren sade.

De kritiska synpunkter som framkom i förhållande till lärarpresentationer handlade i några fall om lärarens dialekt och kommunikationsförmåga. Deltagare P (man, 30-35 år) gjorde sig till tolk för den gruppen:

En viktig sak som alla har problem med är lärarbyten, en annan är den skånska dialekten som kan vara mycket svårt. Alla lärare pratar för övrigt alldeles för fort. Det påverkar mig för det gör mig besviken att jag inte lärt mig bättre svenska på dessa år. (Översatt från arabiska till svenska av tolken vid enkättilfället)

Även deltagare R (man 25-30 år) hade en lärare som pratade skånska, men som dessutom hade en utländsk bakgrund och var mycket svår att förstå. På så vis menade R att lärarens undervisningsskicklighet också kunde vara ett hinder för framgången i SFI. Lärare med utpräglad skånsk dialekt var svåra att förstå sade flera deltagare. Och tiden det tog att lära sig svenska kunde till viss del bero på lärarens dialekt eller tydlighet i språket.

Att ta till engelskan kan hjälpa men bara för dem som kan det språket. Men det behöver inte vara så att det blir lättare att lära sig svenska om man har engelskan som hjälp. Det kan bli precis tvärtom. Det som hindrar kan vara att man använder engelskan i stället för svenskan och på det viset får man ingen naturlig träning att använda svenska språket säger deltagaren.

När det var fråga om huruvida man hann med i tempot på lektioner upplevde 68 % det som mycket eller ganska svårt. Av dessa var det betydligt flera kvinnor än män (75 % respektive 61 %.)

Även när det handlade om att förstå de krav som ställdes av läraren uppgav betydligt flera kvinnor än män sig ha mycket eller ganska svårt (48 % respektive 31 %).

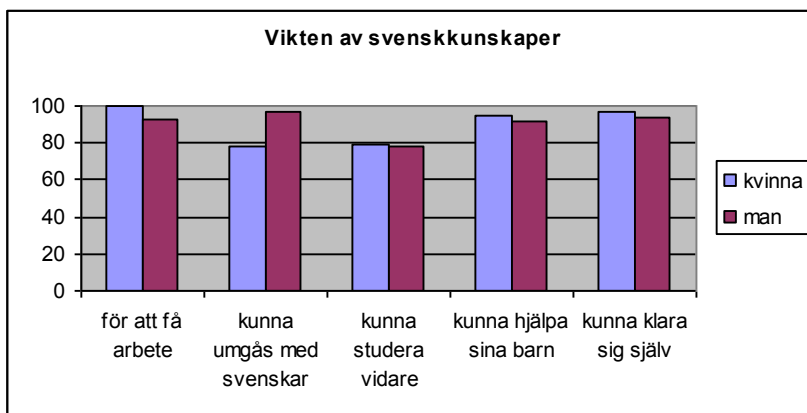
Vad gällde förmågan att kunna koncentrera sig på lektioner pga. av att man tänkte på annat hade gruppen som helhet oavsett kön stora problem. Drygt 64 % uppgav det som mycket eller ganska svårt. När det handlade om koncentrationsförmågan pga. att andra elever störde upplevde knappt 52 % oavsett kön det som mycket eller ganska svårt.

När det handlade om att förstå de hemuppgifter som läraren gav upplevde något fler kvinnor än män (50 % respektive 39 %) sig ha stora eller ganska stora problem. För gruppen som helhet oavsett kön tyckte 54 % att det var mycket eller ganska lätt.

På frågan om att kunna göra hemuppgifter i lugn miljö upplevde fler kvinnor än män (47 % respektive 34 %) detta som mycket eller ganska svårt.

Motiv till svenskkunskaper

I figuren visas hur viktigt deltagarna bedömer att kunskaper i svenska är i förhållande till andra aktiviteter.

Vad gällde vikten av svenskkunskaper för att få arbete svarade nästan alla (97 %) att det var ganska eller mycket viktigt. Av dessa var samtliga kvinnor och 93 % av gruppen män.

Nära nio av tio (88 %) tyckte att det var mycket viktigt att kunna svenska för att kunna umgås med svenskar och här fanns signifikant skillnad mellan könen ($p < .031$; män 97 % respektive 78 % kvinnor).

För 78 % av respondenterna var svenskkunskaperna ganska eller mycket viktiga för att kunna studera vidare medan 12 % (med lite övervikt på män) upplevde detta som helt eller ganska oviktigt.

Nio av tio (93 %) av respondenterna (män 92 % respektive kvinnor 95 %) uppgav att svenska språket var ganska eller mycket viktigt för att kunna hjälpa sina barn med deras studier. Inga kvinnor tyckte detta var helt eller ganska oviktigt medan 8 % män tyckte så.

Nästan samtliga deltagare i studien (95 %) tyckte att svenska språket var ganska eller mycket viktigt för att kunna klara sig själv i samhället. Denna svarskategori hade 97 % av kvinnorna och 94 % av männen.

Satt i relation till den tidigare uppgiften om deltagares svårighet att uppbringa motivation för sina studier kan detta resultat tyckas motsägelsefullt, vilket vi återkommer till i diskussionsavsnittet.

Tillämpning av svenska språket till vardags

En öppen fråga i enkäten löd: *När och hur lång tid per dag använder du svenska språket utanför klassrummet? Frågan skall besvaras med egna ord.*

Majoriteten, 54 personer svarade⁴ på denna fråga och svaren har kategoriserats i tre grupper: de svar som antydde att man talade svenska ofta, de svar som antydde att man talade svenska ibland eller sällan och de som antydde att man aldrig talade svenska utanför klassrummet. En femtedel angav att de aldrig talade svenska utanför skolan. Ett av svaren från C (man 25-30 år) löd:

Jag har inte använt svenska språket utanför klassrummet och jag har ingen som jag kan prata med på svenska.

Flertalet svar handlade om att man talade svenska sällan eller ibland t.ex. i affären, i barnens skola, i kontakt med myndigheter, sjukvård, post, grannar. Man använde det då under kort tid och i enkla meningar.

Ja, jag använder svenska språket utanför klassrummet, bl.a. för att handla, i kontakt med myndigheterna, läkarkontakt och i kontakt med hyresvärd. Deltagare A (man, 50-55 år)

Några enstaka svar antydde att man använde sig av svenska språket ofta och ganska regelbundet. Följande citat från deltagare F får belysa den svarsategorin.

---

4 Svaren skrevs på arabiska och har i efterhand översatts till svenska av tolk

Ja, jag använder svenska språket ute på gatan, hos läkaren, på biblioteket och med vänner som inte talar samma språk som jag. Också med mina barn hemma och med mina barns lärare i skolan. (kvinna, 35-40 år)

Kontrast i pedagogiken mellan hemlandet och Sverige

En fråga, som deltagarna skulle besvara med egna ord, handlade om vilken pedagogik, typ av undervisning, som man var van vid från hemlandet och hur den skiljde sig från den undervisning man fick nu i Sverige. Tre fjärdedelar av deltagarna i studien har besvarat frågan. Överlag beskrev man pedagogiken i hemlandet med ord/begrepp som diskriminering, nedvärdering, ganska strängt, fysiska straff, många prov och läxor, många ämnen, stora grupper. De mera positiva omnämningarna handlade om att man i hemlandet hade mera uppföljning av läraren och kontroll i positiv bemärkelse.

Den svenska pedagogiken beskrevs med ord/begrepp som demokratiskt, frihet att diskutera, trevliga ”ärliga” lärare, ingen press, omsorg, respekt, uppskattning. Här fanns också kommentarer av mera negativ klang som att det saknades yrkesinriktning, för mycket teoretiskt, för lite prata, lyssna på uttal och för lite hjälp vid behov.

Två citat får belysa olika deltagarröster.

Jag känner att det är stor skillnad mellan hemlandet och Sverige. Det går inte att jämföra dessa två. Metoden är helt annorlunda här för att förmedla kunskap. Och respekten mellan eleverna och lärarna skiljer sig också. Deltagare B (man 20-25 år)

I mitt hemland kunde jag förstå undervisningsspråket men här har jag svårt med inläringen eftersom jag inte kan svenska språket. Här i Sverige är studierna bara teoretiska. Vi behöver ha kontakt med det svenska samhället. Att prata tillsammans, att lyssna och uppleva verkligheten, inte bara teoretiska studier. De flesta eleverna här talar arabiska språket, vi vill träffa svenska studenter som vi kan prata med här. Studierna här i Sverige är bättre än de var i mitt hemland. Deltagare E (man 40-45 år)

Delaktighet i skolvardagen

Några frågor handlade om hur mycket man som deltagare/SFI-elev ville respektive fick vara med och bestämma om i undervisningen.

Tre fjärdedelar, 74 % kvinnor och 55 % män ville vara med och bestämma mycket eller ganska mycket om vad de får lära sig i SFI. Nära fyra av tio, 38 % kvinnor och 45 % av männen upplevde att de fick vara med mycket eller ganska mycket och bestämma i denna fråga. Det mest frekventa svaret för deltagarna (37 %) var att de fick vara med och bestämma ganska lite.

Vad gällde delaktigheten i beslut om hur (arbetsformer) man skulle arbeta i skolan önskade 68 % kvinnor respektive 47 % män vara mycket eller ganska mycket delaktiga. Endast 23 % respektive 20 % upplevde att de fick vara delaktiga. Även i denna fråga var svaret ganska lite delaktighet (41 %) det mest frekventa från båda könen.

När det gällde möjligheten att vara med och bestämma om vilka hemuppgifter man fick önskade 48 % kvinnor och 41 % män mycket eller ganska mycket delaktighet. Drygt 25 % av vardera könet upplevde att de fick denna möjlighet. Drygt hälften (63 %) av kvinnorna tyckte att de hade ganska lite att säga till om i denna fråga och 39 % av männen upplevde att de bara fick ganska lite av denna möjlighet.

Nära fyra av tio, och fler kvinnor än män (47 % respektive 31 %) ville vara med och bestämma kring prov medan hälften (18 %) upplevde att de fick, och något fler män än kvinnor upplevde detta (21 % respektive 16 %).

Nästan hälften (49 %) av hela gruppen upplevde att de ganska lite, lite eller aldrig hade möjlighet att påverka schema och vilken undervisningstiden var på dagen.

Att många deltagare gärna ville framföra sina synpunkter blev tydligt för Eriksson-Sjöo vid besöken på skolorna vid de olika enkätstillfällena. Flera deltagare var kritiska vad gällde sammansättningen av elever i klasserna. Deltagare M (man 40-45 år) sa:

De ansvariga här på skolan skulle ta reda på mera vad vi tycker, hur vi vill ha det, vilka behov som vi har. Här finns

ingen ”stamklass” där man har sin tillhörighet, det är ofta fel blandning av elever och vi får inte göra några utvärderingar av undervisningen.

En deltagare hade under sex månader haft sex olika lärare och en annan deltagare hade haft åtta olika lärare på lika många månader. Deltagare N (man, 25-30 år) uttryckte sin frustration över detta:

Det ständiga intaget gör att kanske hela klassen får börja om från början från noll igen. Man får pendla mellan nivåerna hela tiden.

Deltagare P (man, 30-35 år) sa:

Skulle denna skola drivas mera kvalitetsmässigt så skulle inte så många elever vara kvar så länge – då skulle de driva undervisningen mera effektivt. Syftet verkar hela tiden vara att fylla på de ”tomma platserna” för att inte förlora något ekonomiskt. Hur sen undervisningen blir tycks mindre viktigt. Utbildningen sker inte stegvis, den sker inte efter ett riktigt program utan varje lärare har sin egen lilla agenda som han/hon sköter undervisningen från.

Resultaten av deltagarenkäten visade att deltagare i hög utsträckning önskade att de kunde påverka både arbetsformer och innehåll i utbildningen betydligt mera än vad de uppfattade att de hade möjlighet till i dag. Deltagare K (man 35-40 år) får med sin röst avsluta detta tema.

Om dialog ingår i undervisningen så blir man glad för då är det vi som bestämmer ämnet för det vi pratar om. Mycket av innehållet i undervisningen här är inte relevant eller viktigt för oss. Och ännu värre blir det när man måste, det är obligatoriskt, och man inte har varit med att förbereda eller bestämma innehållet. När jag lärde mig engelska i Irak hade vi 1 timme per dag. Den utnyttjades effektivt. Den timmen var för läsning, dialog och grammatik.

Utvärdering av frågorna

Övervägande antal respondenter uppfattade inte frågorna i enkäten som svåra (76 %). En fjärdedel tyckte att de var ganska eller mycket svåra.

Endast en person svarade att han tyckte att frågorna var närgångna och kränkande, medan resten, 98 % uppfattade dem som ”inte alls” eller ”inte så” närgångna och kränkande.

Nära åtta av tio (79 %) ansåg att frågorna var ganska eller mycket anpassade till sin situation, medan 22 % tyckte att de inte alls eller inte så mycket var anpassade till dennes situation.

Nära tre fjärdedelar (73 %), något färre kvinnor än män (70 % respektive 77 %) var, om det gavs möjlighet, intresserade av en uppföljningskontakt med projektet om ca ett år.

Sammanfattning

En stor grupp deltagare var mycket nöjda med pedagogiken i den svenska skolan, liksom med lärarna, de andra deltagarna och den fysiska miljön på skolan och med introduktionshandläggarna på AIC. Drygt 80 % av samtliga upplevde en stor oro över sin familj eller andra anhöriga i hemlandet. Många, speciellt kvinnor, kände sig isolerade och ensamma. Ungefär hälften upplevde det svårt att använda tiden på rätt sätt. Många av kvinnorna hade aldrig försökt att få kontakt med personer uppvuxna i Sverige. Över hälften av undersökningsgruppen hade aldrig försökt få kontakt med föreningslivet i Sverige och det var fler kvinnor än män som försökt men haft svårt med kontakter med föreningslivet, liksom att få tillgång till platser för religionsutövning.

Kvinnorna hade även svårt med att få tillgång till platser för kulturella aktiviteter, alternativt hade de aldrig försökt. Kvinnogruppen upplevde det också som problematiskt att få tillgång till platser för sportaktivitet speciellt om de ville hitta enbart kvinnliga arenor.

Sömnpblem var mycket vanligt bland flyktingarna i undersökningsgruppen och den allmänna förekomsten av störd sömn (dvs. sömnlöshet) var liknande den som svenskfödda grupper/individer har som lider av kronisk stress t ex patienter med utbrändhetsdiagnos. Gruppen som helhet upplevde problem med att få hjälp från hälso- och sjukvården för både fysiska och psykiska konsul-

tationer liksom från tandvården. Många, speciellt kvinnor, hade svårt att känna motivation för att lära sig svenska språket och mer än hälften upplevde sig ha mycket svårt att förstå vad läraren sade. Ännu flera hade svårt för att hinna med i tempot på lektioner. Många förstod inte heller kraven som ställdes av läraren. Veldig många deltagare hade också svårt för att kunna koncentrera sig på lektioner, hade svårt för att förstå hemuppgifter liksom att kunna göra hemuppgifter i lugn miljö.

Vad gällde möjligheten till delaktighet i beslut som rörde undervisningen fanns stora differenser mellan respondenternas vilja att delta och deras uppfattning om vad de fick vara med och bestämma om.

För många respondenter rådde oklarhet om introduktionsplanen och ca hälften av deltagarna skulle ha velat få mera hjälp med läkar- och sjukvårdskontakter samt med sin bostadssituation.

På den relativt korta tid som deltagarna bott i Sverige hade flertalet bytt bostad flera (2-7) gånger. Några beskrev sig som ”hemlösa”.

RESULTAT LÄRARENKÄT

I detta kapitel beskrivs några SFI-lärares syn på den egna situationen med avseende på kunskaper, fortbildningsbehov, arbetsförutsättningar och upplevt krav och kontroll i arbetssituationen. Här beskrivs även SFI-lärarnas syn på deltagarnas styrkor/resurser, vilka hinder de uppfattar finns för framgång i studierna samt deras uppfattning om framgångsrik pedagogik för denna målgrupp.

Genomförande, bakgrund

Lärarenkäten delgavs de sexton lärare som tagit emot Eriksson-Sjöo att observera sin undervisning och 12 besvarade enkäten. Fyra enkätsvar kom från vardera Lernia och Komvux, tre från Folkuniversitetet och ett från Hermods. Elva kvinnor svarade och en person besvarade inte frågan om kön. Hälften var i åldern 56-65 år och två lärare var i åldern 26-35 respektive 36-45 år. Alla svarade att de var födda i Sverige.

Utbildningsbakgrund och nuvarande situation

Åtta av tolv lärare hade genomgått kurser med inriktning på SFI, två hade utbildning i svenska som andra språk och två av lärarna hade gymnasieläroterutbildning. De flesta hade genomgått olika pedagogiska universitetskurser med svenska språket som inriktning. Fem av de tolv lärarna hade jobbat som SFI-lärare i över 10 år, fyra lärare i mellan 2-5 år, två lärare mellan 6-10 år och en lärare i mindre än två år. Åtta av lärarna hade undervisat som lärare (vilket kunde vara utöver SFI-undervisning) i över 10 år och den som undervisat kortast tid hade gjort det i 2-5 år. Alla lärare arbetade på olika nivåer och studievägar. Förutom funktionen

som SFI-lärare hade de även andra uppgifter såsom handledningsansvar för lärarstudenter, kompetensutveckling för kolleger, kontakt med introduktionshandläggare, läromedelsansvar, skyddsombud, administrativt arbete, mm.

Syn på samarbetspartner

Deltagarna besvarade 15 frågor, som gällde till vilken grad de var nöjda med sitt samarbete med olika aktörer, i en Likert-skala med fem alternativa svar (1=mycket nöjd, 2=nöjd, 3=varken nöjd eller missnöjd, 4=missnöjd, och 5=mycket missnöjd).

Nio av lärarna var nöjda med samarbetet med introduktionshandläggarna. Sju av de nio lärare som svarat på frågan om samarbete med behandlare såsom läkare, psykologer mm var varken nöjda eller missnöjda med detta samarbete. Resten, två lärare var nöjda med samarbetet. Fem av de tolv lärarna som svarat på frågan om det stöd de fått av sin skolledning för att utöva undervisning på bästa sätt var nöjda, tre svarade att de var varken nöjda eller missnöjda, två var mycket nöjda och återstående två lärare var missnöjda med detta stöd från skolledningen. Hälften av lärarna var nöjda med samarbetet med kolleger. När det gällde samarbetet med närstående till deltagarna svarade två att de var nöjda med detta samarbete. Åtta av lärarna var mycket nöjda i samarbetet med deltagarna och resten, fyra lärare var nöjda med samarbetet med deltagarna.

Syn på kunskaper och arbetsförutsättningar

Åtta av lärarna var mycket nöjda eller nöjda med sina egna kunskaper om deltagarnas kulturbakgrunder. Sex lärare var mycket nöjda med sina egna ämneskunskaper för denna typ av undervisning, fyra var nöjda, en var varken nöjd eller missnöjd och den återstående läraren svarade att denne var missnöjd med sina ämneskunskaper.

Hälften av lärarna var missnöjda med storleken på undervisningsgruppen, tre var mycket missnöjda, medan två svarade att de var nöjda och en var mycket nöjd. När det gällde undervisningslokalerna svarade fem av tolv lärare att de var varken nöjda eller missnöjda, tre var missnöjda, tre var nöjda och en var mycket nöjd. När det gällde svaren till en fråga om tekniska hjälpmedel svarade

fem lärare att de varken var nöjda eller missnöjda, tre var nöjda, två var missnöjda, en var mycket missnöjd och den återstående var mycket nöjd.

Hälften av de tolv lärarna svarade att de var nöjda med tiderna för undervisningen, fyra var mycket nöjda, en var varken nöjd eller missnöjd och den återstående var missnöjd. Något fler var missnöjda än nöjda med kontinuerligt intag av deltagare; fyra svarade att de var missnöjda, tre var varken nöjda eller missnöjda, fyra var nöjda och en var mycket nöjd. Hälften av lärarna svarade att de var varken nöjda eller missnöjda med nivågrupperingen, fem var nöjda och en var missnöjd. Sammanfattningsvis kan sägas att den övergripande bilden var övervägande positiv när det gällde lärarnas syn på sin kunskap om deltagarnas kulturella bakgrunder samt de egna ämneskunskaperna för detta uppdrag. Den sammanfattande bilden av lärarnas syn på undervisningsgruppens storlek, undervisningslokaler, tekniska hjälpmedel, undervisningstider, elevintag samt nivågruppering var mera splittrad och i något fall övervägande negativ (storlek på undervisningsgrupp).

Syn på läraregenskaper

SFI-lärarna tog ställning till åtta specificerade områden och ombads rangordna varje svar, (Tabell 2). Dessutom fanns en fråga ”Annat, specificera”.

Som framgår i tabellen nedan ansåg samtliga tolv lärare att det krävs att en SFI lärare ska kunna lyssna på deltagarna. Nio av lärarna rangordnade svaret och fyra ansåg att detta krav var högst rangordnat. Att kunna skapa engagemang, vara empatisk, kunna samarbeta samt att vara lyhörd skattade samtliga lärare som lika viktiga. Fem av tio lärare rangordnade att kunna skapa engagemang som högst rangordnat.

Tabell 2. Vad som krävs av en SFI lärare för att deltagarna ska nå bäst resultat

Kravområden	Antal Ja-svar	Rangordning
Kunna lyssna på deltagarna	12	4/9 svarade som 1:a
Ha struktur och bestämma vad som ska göras	11	
Kunna skapa engagemang	12	5/10 svarade som 1:a
Vara empatisk	12	1/8 svarade som 1:a
Vara bestämd	10	
Kunna ställa krav	11	
Kunna samarbeta	12	
Vara lyhörd	12	1/8 svarade som 1:a
Annat, specificera	Öppet svar	5/7 svarade varierande (redovisas inte här)

I tabellen framgår inte att svaren gav många rangordningsvariationer men här redovisas endast det antal lärare som rangordnade kravområdet som 1:a dvs. som allra viktigast.

Syn på behov av fortbildning

Elva av lärarna svarade att de var i behov av fortbildning medan en svarade nej på frågan. Majoriteten (10 av 11) gav exempel på typ av utbildning de önskade, exempelvis; metodik för undervisning av lågutbildade, analfabeter och personer med läs/skrivsvårigheter, mer kunskaper om diagnosen posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och psykosociala problem, fördjupning av migrationens påverkan på individen, samtalsmetodik, ämnesutbildning - fördjupning, olika sätt att använda uttal och ljudegenskaper (prosodi) i undervisningen, utveckling av mig själv som individ, min självkänedom, min förmåga att förstå helheter.

På frågan ”Kommer din arbetsgivare att ge dig den fortbildning du behöver?” fanns fyra alternativa svar: ja fullt ut, ja till viss del, nej bara delvis och nej helt otillfredsställande. En av de elva lärarna svarade att arbetsgivaren kommer att ge den fortbildning som han/hon behövde, en trodde inte alls att så kommer att ske och resterande positionerade sig i svaren däremellan.

Syn på hinder för framgång i SFI

Lärarna tillfrågades om vad de ansåg vara de främsta hindren för deltagarna för att nå framgång i SFI-studierna. Svaren fördelade sig enligt Tabell 3 nedan.

Tabell 3. Deltagarnas främsta hinder för framgång i SFI

Främsta hinder	Antal Ja-svar
Psykisk ohälsa	12/12 svar
Sömnsvårigheter	11/12 svar
Familjeproblem/oro över familjemedlemmar	11/12 svar
Bostadsproblem	11/12 svar
Somatisk ohälsa	9/11 svar
Ekonomiska problem	8/10 svar
Inlärningssvårigheter	8/10 svar
Ensamhet	7/10 svar
Bristande självförtroende	7/10 svar
Relationsproblem	6/10 svar
Bristande framtidstro	6/9 svar
Låg utbildningsnivå från hemlandet	6/11 svar
Bristande intresse av skolan	5/9 svar
Kulturella skillnader	5/9 svar
Annat, specificera (redovisas inte här)	1/3 svar

Av tabellen framgår att lärarna skattar psykisk ohälsa (12 av 12 svar) som främsta hinder för framgång i SFI-studier, tätt följt av sömnsvårigheter, familjeproblem och bostadsproblem (11 av 12 svar).

Syn på deltagarna

På två frågor om deltagarnas prestationsnivå för närvarande hade SFI-lärarna tre alternativa svar: hög, medel eller låg. Sex av de elva lärarna som svarade på frågan relaterat till dagens situation bedömde att SFI-deltagarna låg på medel nivå på prestationen, följt av fem lärare som svarade hög. Åtta av de tolv lärare som svarade på frågan bedömde att SFI-deltagarnas prestationsnivå för

ett år sen var oförändrad, dvs. den låg på samma nivå som för närvarande, medan tre lärare svarade att den var lägre.

Styrkor/resurser hos SFI-deltagarna som gagnar dem i SFI-studierna

En fråga ställdes om vilka styrkor/resurser som deltagarna generellt har och som gagnar dem i deras studier i SFI. Frågan skulle besvaras med egna ord och svaren löd som följer:

- De är unga, de är nyfikna på Sverige, de vill förstå det samhälle de lever i
- Engagerade, vill ha jobb – därför intresse att studera
- Eget engagemang i inlärningsprocessen, vilja att möta svenskar för att praktisera språkkunskaper, stark önskan att skaffa sig utbildning
- Tro på framtiden i Sverige, vilja, humor, allmänmännklighet, nyfikenhet
- Lusten att lära, nyfikenheten
- Engagemang, vilja, erfarenheter
- Intresse, engagemang, vilja att lära, sociala behov
- Omöjligt att svara på i generella termer mer än att de kan prata, läsa, skriva, höra
- Många är högt motiverade och motivation är något av det viktigaste. Många är disciplinerade också

SFI-lärares kontakt med introduktionshandläggare

Tio av lärarna hade ofta kontakt med introduktionshandläggarna med hjälp av e-post. Majoriteten av de svarande lärarna (8/11) svarade att de ofta hade trepartsmöten med introduktionshandläggarna. De flesta (7/11) hade sällan kontakt med introduktionshandläggarna via telefon. Det var i SFI-skolans lokaler som de alltid träffas på samtalen mellan lärare, deltagare och introduktionshandläggare.

Vad gällde resultatet av samarbetet svarade sex lärare att samarbetet underlättar i viss mån deltagarnas progression, två svarade att det underlättar obetydligt och tre svarade att det inte alls underlättar. De flesta lärarna (9/12) svarade att samarbetet underlättar i viss mån deras möjlighet att stötta SFI-deltagaren.

Orsak till avbrott i SFI-utbildningen

Så gott som alla lärare som svarade (10/12) skrev att graviditet är en av de främsta orsakerna till avbrott i utbildningen. Men de svarade även en rad andra orsaker såsom sjukdom som kräver sjukskrivning, fysisk och psykisk ohälsa, dåliga bostadsförhållanden, familjeproblem, arbete, utbyte av utbildningsanordnare.

Hur undervisningen bör bedrivas för att ge bäst resultat för deltagarna

Detta gällde en öppen fråga och lärarna svarade med en rad av följande förslag på förbättringsåtgärder:

Pedagogiska: varierande och engagerande lärare som ger tydliga riktlinjer för skolarbetet, mer små grupper, kontinuitet (samma lärare, hellre gå 5 dagar i veckan och mindre antal timmar än få tillfällen som är längre) och stabila grupper om max 18-20 kursdeltagare (inte ständigt intag), och tidsutrymme att arbeta med samma sak (annars ytligt inlärande), färre antal kursdeltagare i klassrummet, tala-läsa-skriva-aktiviteter varje dag, trygghet behöver skapas i gruppen för att våga göra misstag och bjuda på sig själv, det finns ett stort behov av professionellt stöd för dem med inlärningsproblem (de hamnar ofta i kläm).

Faktorer relaterade till deltagarna: individuell struktur, kunskaper om deltagarnas verklighet, trivsel, glädje, olika för olika grupper, ensamheten kan brytas genom kontaktperson/familjer.

Personal i mottagandet: lyhördhet, koppling mellan utbildning och ekonomiskt bistånd, bättre kunskaper hos ekonomi- och introduktionshandläggare.

Krav, kontroll och stöd på arbetsplatsen

Ett antal frågor fokuserade på aspekterna krav, kontroll och stöd (Karasek och Theorell modell, 1990). Detta är en ofta använd modell för att analysera sociala arbetsförhållanden och deras effekt på hälsa. Enligt modellen är sambandet mellan upplevda krav och upplevd kontroll i arbetssituationen avgörande för om arbetet leder till positiv eller negativ stress. En hög nivå av yttre krav kombinerat med en låg nivå av personlig kontroll skapar ett tillstånd av negativ spänning som på sikt kan leda till psykisk och/eller fysisk ohälsa enligt författarna (a.a.). Höga krav och hög kontroll kan

däremot leda till ett tillstånd av positiv aktivitet, vilket underlättar utveckling och inläring. Krav definieras i modellen som psykologiska stressfaktorer i arbetssituationen. Kontroll definieras både som graden av egenkontroll, självbestämmande och som stimulans och utveckling. Faktorn socialt stöd antas ha en medierande effekt på upplevd stress och fungerar som en buffert mot stress. Personer som känner att de har ett väl fungerande socialt stöd har visat sig utveckla färre stressymtom än andra enligt författarna (a.a.). Analyser utifrån denna modell utgår från subjektiva bedömningar och upplevelser av förhållanden, som grupperas under de tre rubrikerna krav, kontroll, stöd.

Svarsalternativen på frågorna var: ja ofta, ja ibland, nej sällan, nej så gott som aldrig.

Krav: Sex lärare svarade att deras arbete ibland kräver att de arbetar fort och fyra svarade att det ofta är så. Sex lärare svarade att deras arbete ibland kräver att de arbetar mycket hårt, och fem svarade att det ofta krävs. Åtta av lärarna svarade att deras arbete ibland kräver en för stor arbetsinsats och tre svarade ofta. Nio lärare svarade att de ibland har tillräckligt med tid för att hinna med arbetsuppgifterna. Sex lärare svarade att det ofta förekommer motstridiga krav i deras arbete.

Kommentar: Svaren visar att övervägande antal respondenter uppfattade krav på att arbeta fort, mycket hårt samt att arbetet krävde en för stor arbetsinsats. Flertalet uppfattade dock att de hade tillräckligt med tid för att hinna med sina arbetsuppgifter. Hälften upplevde motstridiga krav i arbetet.

Kontroll: Sex lärare svarade att de ibland får lära sig nya saker i sitt arbete och fem svarade ofta. Elva lärare svarade att deras arbete ofta kräver skicklighet och samma antal svarade att deras arbete ofta kräver påhittighet. Fem av lärarna svarade att ibland innebär deras arbete att de gör samma sak om och om igen och tre svarade att det ofta händer medan fyra svarade sällan eller så gott som aldrig. Tio av de tolv lärarna svarade att de ofta har frihet att bestämma hur deras arbete skall utföras. När det gällde vad som ska utföras svarade tre att de ofta och två svarade att de sällan hade denna frihet medan resterande sju ibland hade denna frihet.

Kommentar: Vad gällde kontrollaspekten upplevde majoriteten respondenter att de i arbetet fick lära sig nya saker samt att

arbetet krävde skicklighet och påhittighet. Drygt hälften upplevde monoton, upprepning i arbetsuppgifterna. Dock uppfattade majoriteten att de hade stor frihet att bestämma både hur arbetet skulle utföras samt vad som skulle utföras.

Socialt stöd: Åtta lärare svarade att det ibland var en lugn och behaglig stämning på deras arbetsplats. Sju lärare svarade att det ibland var en god sammanhållning. Sju lärare svarade att deras arbetskamrater ibland ställde upp för dem. Åtta lärare svarade att man ibland hade förståelse för att läraren kan ha en dålig dag. Sju svarade att de ibland kom bra överens med sina överordnade. Sju lärare svarade att de ibland trivdes med sina arbetskamrater medan fem svarade att de ofta trivdes med arbetskamraterna.

Kommentar: I fråga om socialt stöd upplevde en dryg majoritet av respondenterna sin arbetsplats som präglad av lugn stämning, god sammanhållning samt att arbetskamrater ställde upp och hade förståelse för varandra. Drygt hälften kom bra överens med sina överordnade och samtliga respondenter trivdes med sina arbetskamrater.

Utvärdering av frågorna

Hälften eller sex av tolv lärare svarade att frågorna var ganska svåra att svara på, fyra svarade inte så svåra och två svarade inte alls svåra. Sju av elva lärare svarade att frågorna inte var alls närgångna/kränkande medan fyra svarade inte så närgångna/kränkande. Nio av tio lärare svarade att frågorna var ganska anpassade till deras situation. En lärare kommenterade att vissa frågor var ganska svåra att besvara pga. att undervisningen varierar i olika perioder. En annan lärare hade svårt att rangordna en av frågorna.

Sammanfattning

De flesta lärare i materialet hade lång lärarerfarenhet, många av dem tio år eller mera. Flertalet var mera nöjda med sitt samarbete med introduktionshandläggarna än de var med samarbetet med deltagarnas behandlare av olika slag (t.ex. läkare, psykolog). Cirka hälften var nöjda med det stöd de fick från sin skolledning samt med samarbetet med kollegor. Hälften var missnöjda med storleken på undervisningsgrupp och drygt hälften var missnöjda med det kontinuerliga intaget av elever. De viktigaste läraregenska-

perna ansåg SFI-lärarna vara att kunna lyssna på deltagarna, skapa engagemang, vara empatisk, lyhörd och att kunna samarbeta. Alla utom en lärare sade sig vara i behov av fortbildning och endast en av dessa trodde att arbetsgivaren skulle tillfredsställa behovet av fortbildning. De största hinder för deltagarnas progression i utbildningen ansåg SFI-lärarna vara psykisk ohälsa, sömnsvårigheter, familjeproblem och bostadsproblem. Resurser/styrkor hos deltagarna beskrevs av SFI-lärarna i termer som engagemang, nyfikenhet, tro på framtiden, vilja att lära, motivation. De viktigaste orsakerna till deltagarnas avbrott i studier uppfattade lärarna som graviditet, sjukdom, psykisk och fysisk ohälsa, bostadsproblem samt att deltagaren fått arbete.

FOKUSGRUPPSINTERVJU MED HANDLÄGGARE PÅ FOSIE AIC

I detta kapitel beskrivs några introduktionshandläggares syn på den aktuella målgruppen samt de hinder som handläggarna uppfattar finns på olika nivåer för en framgångsrik introduktion. Hinder hos deltagarna men också i den egna organisationen och i samverkan med andra instanser diskuteras.

Genomförande, databearbetning och analys

I fokusgruppen deltog fem av sex handläggare, fyra kvinnor och en man. Intervjun varade i c:a två timmar och upptogs på band vilket sedan ordagrant transkriberades. Solvig Ekblad var moderator under intervjun och Tina Eriksson-Sjöo var observatör. Intervjun hade föregåtts av förfrågan om deltagande, skiftlig information om studien samt att deltagandet var frivilligt och att uppgifterna behandlas anonymt. Intervjupersonerna fick inledningsvis skriftligt besvara några bakgrundsfrågor varefter moderatorn introducerade principerna för fokusgruppsintervjun, att intervjupersonerna förväntades diskutera olika teman med varandra, vilka introducerades av moderatorn.

Analysen och bearbetningen av materialet gjordes i form av en kvalitativ innehållsanalys (Graneheim & Lundman, 2004). Utskriften av fokusgruppsintervjun lästes först igenom med frågeställningarna i tankarna för att få en helhet av materialet. Sedan lästes hela materialet ytterligare en gång av båda författarna separat och meningsbärande teman markerades. Dessa jämfördes och kodades sedan i lämpliga teman. Intervjuguiden användes som en

bakgrund för att ta fram dessa teman. Resultatet från fokusgruppsintervjun presenteras nedan under följande sju teman: hinder, rollen som handläggare, att arbeta med tolk, bedömningsmall, organisationsförändring, önskad arbetsroll och kompetensutveckling.

Hinder

Detta tema innehöll diskussioner om vilka hinder intervjupersonerna såg hos deltagarna och som gjorde det problematiskt för dem att delta fullt ut i skola och/eller arbete.

Speciellt poängterade man att deltagare som var lågutbildade (hade gått i skola upp till sex år i sina hemländer) ganska direkt själva uttryckte att de inte skulle komma att klara av några studier därför att de mår dåligt psykiskt eller/och har fysiska smärtor. Det var också vanligt att man uppgav sig sova dåligt, inte kunde koncentrera sig, inte kunde komma ihåg och därför inte skulle orka med eller klara av att gå i skolan. Vid det första samtalet mellan handläggare och deltagare brukade också boendesituationen komma upp och många deltagare hade stora problem med sin bostadssituation. Deltagaren kanske hade en tillfällig bostad och väntade på att hans/hennes familj skulle komma som anknytning men hade inte lyckats hitta någon bostad. Deltagaren kände sig därför maktlös vilket påverkade många till att må väldigt dåligt.

Det fanns också faktorer som hade med könsskillnader att göra. En intervjuperson menade att utbudet av både utbildningar och arbete var begränsat för många av de kvinnor som inte hade någon arbetslivserfarenhet och som hade dålig utbildningsbakgrund från hemlandet. En annan intervjuperson hade erfarenheten att kvinnan i en familj som behöver hjälp oftast själv står tillbaka till förmån för barn och make. Barnen får först hjälp t.ex. via BUP (Barn- och ungdomspsykiatrisk klinik), därefter maken och under tiden "håller kvinnan ställningarna." När det sedan har gått en period släpper fördomningarna för kvinnan och då är det många gånger värre än om även hon hade fått hjälp tidigare. Hela denna process utgör en form av hinder för framsteg i SFI studier.

Ett annat hinder, som handläggarna identifierade, var att könsskillnader kunde ta sig olika uttryck. Olika roller i en familj kunde även utgöra hinder för möjligheten att delta i svenskutbildning. Det var något av en balansgång för handläggaren att försöka ge

makt åt kvinnan utan att hota mannen i en familj. En intervju-person gav exemplet från en familj där kvinnan i enskilt samtal med handläggaren tydligt uttryckt att hon ville studera. De hade en liten son (även andra barn) och så fort mannen var med hos handläggaren så stod det klart att kvinnan skulle vara hemma och få vårdnadsbidraget. Det var tydlig skillnad på hur kvinnan uttryckte sig och sin vilja när hon var ensam och när hon mötte handläggaren tillsammans med sin man.

Rollen som handläggare

En diskussionspunkt under intervjun handlade om hur intervju-personerna beskrev sin roll rent konkret när de presenterade sig för deltagaren, speciellt vid den första kontakten, men även hur deras uppfattning av sin roll i allmänhet var. Intervjupersonerna beskrev att rollen som handläggare främst bestod av att se till att svenskstudierna var effektiva och att det gick bra för deltagarna i skolan. De gjorde uppföljningar både med dem som hade introduktionsersättning och med dem utan introduktionsersättning, då de ansåg att det var viktigt att studierna gav någonting. Om så inte var fallet fanns det andra vägar att ta. Rollen handlade om att förklara de olika skolornas inriktning, vad staden hade upphandlat i det avseendet. Information gavs också om att handläggaren och deltagaren skulle ha en kontinuerlig kontakt genom SFI-studierna. De informerade om vad de själva i rollen som handläggare kunde hjälpa till med, att de hade en övergripande kontroll och att det var dit deltagaren kunde vända sig i alla frågor han/hon hade, att handläggaren inte var specialisten men däremot den som kunde hjälpa dem att hitta den som skulle hjälpa dem vidare. En intervju-person beskrev denna del av sin funktion på följande sätt:

...att jag är din handläggare betyder inte att jag har hand om ditt liv nu framöver. För det är många som överlämnar, som jätte gärna lägger det på oss. Nu ska du fixa lägenhet, och sen så ska du se till att min familj kommer från Irak och sen så ska du ringa dit och dit. Det gör dom väldigt gärna och just det här att förklara att det är du (introduktionsdeltagaren) som måste ta ansvar för ditt liv det tar lång tid.

Det tycktes också finnas risk att deltagarna fått fel information genom att det ibland florerat rykten om hur man kunde få bostad, försörjning osv. via myndigheternas försorg. Då var det viktigt att deltagaren i första hand kommit till handläggaren och fått rätt information och vid behov blivit slussad till rätt instans. Detta gällde t.ex. vid hälsoproblem som många nykomna flyktingar har. Intervjupersonerna beskrev att man frågade om deltagarens hälsa, men man gick inte alltför djupt in i denna problematik, då det inte ingick i deras kompetensområde. Man beskrev sig som navet som lotsar vidare till andra instanser vid behov.

Arbetsplatsen hade nyligen genomgått en organisationsförändring och efter den ansvarade varje handläggare för ca 120 "ärenden". Tidigare var det ca 170 ärenden per handläggare. Även 120 ärenden var för många tyckte handläggarna och väntetiden för deltagaren för ett första samtal var en till två månader. Man gjorde ingen direkt skillnad i handläggningen beroende på om deltagaren hade flyktingstatus, var anhöriginvandrare eller ekonomisk invandrare.

Att arbeta med tolk

Arbetet som introduktionshandläggare bestod enligt dem själva mycket ofta av samarbete med tolk. Man var som handläggare mycket beroende av att tolken översatte just precis det som man sade och ingenting annat. Men detta var tyvärr inte alltid fallet. Vad var då en bra tolk enligt intervjupersonerna? Förutom att tolken enbart översatte det som sades i rummet skulle han/hon också säga att allt som sägs i rummet tolkas samt att tolken hade tystnadsplikt. Kommunikationen skulle gå direkt mellan handläggare och deltagare och tolken skulle i denna interaktion vara helt neutral, i det närmaste osynlig. Men så var inte alltid fallet. En intervjuperson beskrev:

En bra tolk för mig det är en tolk som är osynlig så man inte märker att det finns tolk med. Tyvärr är de inte många och det som stör mig i mitt arbete det är när min klient vänder sig till tolken och man märker att det är ett konstigt sätt att kommunicera. Vi pratar inte med varandra utan man svarar till tolken och sen tolkar han till mig och sen jag till tolken – det är fel. Det bästa är

när man lyckas få en kontakt, ögonkontakt med klienten och att tolken bara finns liksom där bakom.

Intervjupersonen pratade här om en *osynlig* tolk som bara fanns *där bakom* men som inte märktes. Tolken var ett redskap för översättning av orden men fanns för övrigt inte med i kommunikationen och ögonkontakten och samtalet rörde sig direkt mellan deltagaren och handläggaren.

Tolkar som träder ur sin tolkroll var enligt intervjupersonerna ganska vanligt. En intervjuperson åskådliggjorde detta:

Jag upplever ganska ofta väldigt dåliga tolkar som går in och förklarar vad jag menar när inte deltagaren har förstått, i stället för att deltagaren frågar och jag får upprepa frågan eller omformulera mig. Det är även väldigt vanligt bland mina telefontolkar att de försöker förklara vad jag menar eller vad en viss myndighet är för något i stället för att jag får göra den förklaringen. Det är någonting som jag inte gillar eftersom jag inte vet om den tolken kommer att förklara det så som jag vill ha det förklarat. Sen har jag vid flera tillfällen varit med om att tolkar har försökt "läxa upp" deltagaren, eftersom han/hon inte tycker att de är goda representanter som landsmän när de kommer till Sverige.

Liknande erfarenheter med tolkar som går långt utöver sina tolk-befogenheter fanns även hos övriga intervjupersoner, det var inte ovanligt. Man beskrev också en del tolkar som arroganta, som tydligt visade sitt ointresse. Det man kunde göra, för att undvika besvärliga tolksituationer, var att meddela tolkförmedlingen att man inte ville använda sig av vissa av deras tolkar i fortsättningen.

Bedömningsmall

Frågeställningen här var om man hade någon form av gemensam utgångspunkt eller mall när man gjorde sina bedömningar av deltagarens behov. Det fanns enligt samtliga handläggare inga givna mallar och planeringen var helt individuell dvs. individuella bedömningar gjordes för varje enskild deltagare. Däremot fanns det vissa frågor som man mer eller mindre måste ta upp på ett

första samtal. Till detta hörde närvaroregler, regler som gällde på SFI-utbildningen, ersättningsregler, vilken skyldighet den enskilde hade att kontakta handläggaren och i vilka frågor han/hon måste kontaktas. På så vis fanns ett visst underlag som alla mer eller mindre måste följa men det fanns inga frågor skrivna som man följde. Tidigare hade det funnits ett sådant underlag/mall men denna hade man frångått. På frågan om det skulle underlätta med någon form av checkfrågor svarade en intervjuperson att denne absolut inte skulle ha kunnat acceptera ett fast frågeformulär. Intervjupersonen menade att det faller sig onaturligt att ställa samma fråga efter varandra till olika personer, för deras reaktion på olika frågor kan var mycket olika. Då var det bättre att ha ett kom - ihåg - underlag med vissa frågor som måste ställas under samtalet, men att för övrigt ha det helt fritt. Det fanns dock ett undantag om en person kunde förmodas vara aktuell för inskrivning i IntroRehabs verksamhet⁵. Då fanns en mall med specifika frågor som skulle besvaras.

Samtalens längd var väldigt olika. De kunde vara mellan tjugo minuter till en timme och en kvart beroende på vem personen var. Om personen var ung och aldrig hade jobbat och kanske gått i skolan väldigt lite kunde samtalet bli ganska kort.

Organisationsförändring

Vid tidpunkten för denna intervju hade en större organisationsförändring precis påbörjats. Denna förändring innebar enligt intervjupersonerna att två verksamhetsgrenar, Introduktionen och AUC (Arbets- och utvecklingscentra) slogs samman till en enda som fått namnet AIC (Arbets- & Integrationscenter). Handläggarna skulle med största sannolikhet inte få mindre att göra, men däremot skulle de ha två ganska olika funktioner, som myndighetsutövare och som så kallad coach. I relation till deltagare i SFI, vilka tillhörde Introduktionen, var handläggaren myndighetsutövare och i relation till deltagare inom AIC, vilka ofta varit långvarigt arbetssökande, skulle handläggaren fungera som coach. Så här uttryckte en intervjuperson dessa dubbla roller:

---

⁵ IntroRehab är en verksamhet som erbjuder introduktions- och rehabiliteringsinsatser till flyktingar/invandrare som har diagnosen PTSD eller besväras av psykiska och fysiska symptom till följd av upplevelser kopplade till krig och tortyr. Det är ett samarbete mellan Migrationsverket, Region Skåne, Malmö stad, Röda Korset, Komvux, Lernia AB och Arbetsförmedlingen och verksamheten är tänkt att underlätta integrationen i det svenska samhället.

Vi är köpare, alltså beställare hos ena klienten, och mottagare hos andra. Alltså som introduktionssekreterare beställer vi och sen som coacher så tar vi emot beställningar. Så vi får väldigt konstiga roller.

Intervjupersonerna beskrev att de genom årens lopp hade arbetat upp en expertiskunskap inom sitt område som introduktionshandläggare och att denna kompetens nu mer eller mindre bortsågs ifrån. Flera trodde att introduktionsdeltagarna skulle bli lidande av förändringen vilken också beskrevs som ogenomtänkt. Intervjupersonerna såg sig som experter med erfarenhet av att hjälpa nyanlända och borde därmed vara bättre på detta än dem som inte hade denna erfarenhet. På samma sätt menade man att AUC's deltagare förmodligen inte skulle vinna något på att Introduktionshandläggarna skulle bli deras handläggare i framtiden. Enligt en intervjuperson:

...är det uppenbart att Malmö stad inte ser oss som experter utan generalister som kan göra lite vad som och som kan placeras lite var som helst...

Anledningen till förändrad organisation misstänkte flera intervjupersoner vara besparingar samt en eventuellt planerad avveckling i framtiden. Det arbete de hade utvecklat och förbättrat värderades inte på ett funktionellt sätt. En intervjuperson menade att organisationen borde ha utvärderat först det som är bra och förändrat det som är mindre bra i stället för att göra en organisationsförändring direkt. För dem som tjänstgjort ett längre antal år var detta ett mönster som de kände igen. En intervjuperson sa:

Vi får inte tid att titta på hur det har gått, det görs inga utvärderingar och när det väl görs så lyssnar man inte på resultatet. Man betalar dyr utredning, utvärdering som alla får komma till stadshuset och lyssna på resultaten av. Men man följer inte upp det utan byter mot större kaos.

Intervjupersonerna beskrev en samstämmig upplevelse av att inte bli lyssnade på och nya rutinerna hann inte riktigt stabilisera sig

för att kunna värderas, förrän en ny omorganisation tog sin form. En av intervjupersonerna hade varit med om fyra omorganisationer på nio år. Så täta omorganisationer leder till en turbulent arbetsmiljö.

Önskad arbetsroll

Hur intervjupersonerna önskade att deras ideala eller optimala arbetsroll skulle se ut var ett tema under intervjun. En viktig utgångspunkt för intervjupersonerna var att deltagarna nästan uteslutande önskade att komma i arbete så snabbt som möjligt. De menade att arbetet/praktiken (eller för de yngre deltagarna studierna) i idealkonceptet borde vara det som var kärnan i introduktionen. Runt det byggs sedan SFI utbildning och annat stöd för dem som behöver det (t.ex. stöd efter trauma av olika slag). Det fanns en stor statlig myndighet, arbetsförmedlingen, som enligt intervjupersonerna borde ha haft en större roll och tagit en stor del av detta ansvar. I stället sade en intervjuperson att det köps upp en massa dyr utbildning för att få ut deltagarna i praktik. Arbetsförmedlingen höll också på och omorganiserades vilket den enligt intervjupersonerna nästan alltid gör. Trots detta hade man ett visst samarbete varje månad där handläggarna kunde framföra sina behov och arbetsförmedlingen kunde tala om vad de hade att erbjuda.

Intervjupersonerna önskade också att som handläggare ha ett mycket mera totalt samordnande ansvar för färre familjer eller individer. Som det nu var menade de att deltagarna hade svårt att förstå handläggarens roll. De hade mött olika personer på mottagningsenheten, på ekonomienheten, på flyktinghälsan, på skolan, och ytterligare någon kommer de att möta på arbetsförmedlingen när det blir dags för det. Det blev många olika kontakter/personer att förstå och förhålla sig till samtidigt som de ska integreras i det nya samhället och landet. En intervjuperson uttryckte det så här:

Det är min dröm att jobba med ett mindre antal ärenden typ max 50 och vara som mentor för dem. Samordna och jobba med dem mycket mer individuellt och längre och träffa dem oftare, det skulle vi vinna jättemycket på.

En annan intervjuperson fyllde i...

Ja, och träffa dem oftare, göra täta uppföljningar och eftersom man har färre ärenden så kan man arbeta upp ett bättre nätverk. Man har stenkoll på vad som händer på arbetsförmedlingen, allting som kan erbjudas, dvs. man träffas med några veckors mellanrum och skapar ett förtroende så att ja... deltagaren kan lita på mig att vi tillsammans ska fixa det här.

Det hade enligt intervjupersonerna varit betydligt lättare för den enskilde deltagaren att förstå vem det var som samordnade det hela om en person hade samordnat allt, inte bara vissa delar.

En ytterligare förbättring skulle enligt intervjupersonerna vara om ersättningen till deltagarna var utformad som en mera lönelik ersättning med karens vid sjukdom och likt den man får vid arbete. Man skulle som nyanländ då ha möjlighet att arbeta och få behålla lite av de pengarna. Som det var vid tiden för intervjun är det många gånger, enligt intervjupersonerna, inte lönt att arbeta för de måste ändå ha bidrag från annat håll. Den ekonomiska ersättning man fick hette visserligen introduktionsersättning, men den var utformad i princip exakt som ett socialbidrag (försörjningsstöd) enligt en av intervjupersonerna.

Kompetensutvecklingsbehov

Utgångspunkt för detta tema var vad intervjupersonerna skulle behöva ytterligare för att känna sig mera säkra i sin yrkesroll i mottagandet av nyanlända. Flera intervjupersoner beskrev att den handledning de tidigare hade haft hade fungerat som en regelbunden utveckling av deras kompetens. Den togs dock ifrån dem i samband med den senaste organisationsförändringen. En deltagare beskrev den på följande sätt:

Det var väldigt givande och inspirerande för vårt arbetssätt och vårt sätt att tänka inför mötet med våra deltagare eller inför omorganiseringar.

Intervjupersonerna var upprörda och förvånade över att en myndighet som deras inte erbjöd de anställda handledning. Så

behovet av regelbunden handledning stod högt upp på handläggarnas behovslista.

För övrigt beskrev intervjupersonerna att de lärt sig det huvudsakliga i sitt arbete via deltagarna samt genom sina kollegor. De fick också regelbunden information av arbetsgivaren om kurser och seminarier som de kunde önska att få gå på, vilket ibland blivit godkänt och ibland har det inte blivit godkänt. Men möjligheten fanns. Frågan var bara om man hade utrymme till att göra det när man hade 120 (tidigare 170) aktuella ärenden att administrera. En intervjuperson uttryckte sitt utvecklingsbehov i arbetet på följande sätt:

I stället för att gå någon samtalsmetodikutbildning så skulle jag jättegärna gå en sådan kurs där man får reda på – Hur jobbar man med introduktionen i andra kommuner och vad kan vi lära oss av det. Och kanske göra en studieresa och få se hur de jobbar och lära av varandra. Det hade varit mycket mer givande.

Denna intervjuperson hade nyligen haft en deltagare som inte fått lägenhet i Malmö men som hittat en via Internet i Mora. Handläggaren och deltagaren ringde och testade möjligheten att flytta dit och om de tog mot sekundärflyktingar ⁶. De fick då svaret: *Han är välkommen och vi kan möta honom på (tåg)perrongen, säg bara till när han kommer.* Detta välkomnande var något som intervjupersonen var mycket imponerad av och gärna hade velat kunna ta efter.

Sammanfattning

Introduktionshandläggarna uppfattade att ”dåligt mående” fysiskt och psykiskt, liksom sömn- och koncentrationsproblem och en problematisk boendesituation utgjorde hinder för deltagarna att delta fullt ut i skola och/eller arbete. Speciellt för kvinnornas del var en bristfällig utbildningsbakgrund och ingen eller begränsad arbetslivserfarenhet från hemlandet också ett hinder liksom hinder i form av förväntningar som låg i den kvinnliga könsrollen. I rollen som handläggare låg information och en form av övergripande kontroll samt hjälp för att lotsa/slussa deltagaren vidare till andra

⁶ Med sekundärflyktning avses person eller familj som redan erhållit kommunplats i en kommun, fått bostad och påbörjat introduktionen, men som av särskilda skäl vill flytta till en annan kommun.

instanser efter behov. Trots en organisationsförändring hade de ett högt ärendetryck, cirka 120 ärenden per person och därför en väntetid för första samtal på en till två månader. Handläggarna arbetade ofta med tolk och var mycket beroende av professionellt fungerande tolkar, vilka de menade var i det närmaste osynliga i sin roll. Introduktionshandläggarna arbetade inte efter en given manual/mall, men hade ändå vissa givna frågor att gå igenom. Individuella bedömningar och planeringar gjordes för varje enskild deltagare. Genom en organisationsförändring hade man fått färre ärenden men förväntades nu arbeta med en utökad målgrupp, vilket de uttryckte missnöje mot liksom mot att de inte blivit lyssnade på. Handläggarna önskade ett mycket mera totalt samordnande ansvar för färre individer och/eller familjer. Som kompetensutveckling ansågs kontinuerlig handledning som ett högprioriterat behov, liksom utbyte med andra liknande arbetsplatser för att lära av ”goda exempel”.

En forskningsfråga som skulle vara intressant att undersöka i detta sammanhang är om det finns exempel på introduktionshandläggare, någonstans i Sverige, som arbetar med hela individens situation, en ”spindel i nätet” och ombud för deltagaren i relation till övriga instanser som skola, arbetsförmedling, försäkringskassa, socialtjänst, sjukvård m.fl. Vad är i så fall erfarenheterna från det sättet att organisera verksamheten?

DISKUSSION

Studiens begränsningar samt för- och nackdelar med metoden

Vi vill i detta kapitel diskutera vad deltagarenkäten och det övriga empiriska underlaget visat samt relatera detta till annan tidigare forskning och offentliga rapporter. Eftersom det är en mindre studie har det inte funnits möjlighet att komplettera med intervjuer med deltagarna, inte hellre att jämföra med någon kontrollgrupp.

Studien ger dock möjlighet till en viss bredd på frågeställningarna då perspektiv från tre olika grupper åskådliggörs, SFI - deltagare, SFI - lärare och introduktionshandläggare samt observation av Eriksson-Sjöo belyses. Om tiden hade medgett detta hade intervjuer med ett större antal lärare gett betydligt mera tyngd till den delen. Alternativt skulle även djupintervjuer varit lämpliga för att fånga lärarnas perspektiv. Den grupp SFI – deltagare som varit i fokus för vårt intresse har dock varit tillräckligt många för att kunna utgöra ett fullgott analysunderlag och därmed har viktiga resultat kunnat påvisas. Studiens syfte var att undersöka stressfaktorer som nyanlända upplevde efter ankomsten (postmigrationsstressfaktorer) och hälsorelaterad livskvalitet bland de flyktingar bosatta i Fosie stadsdel som deltog i SFI i Malmö. Genom detta ville vi söka förstå sambandet mellan stressfaktorer i eftermigrationsskedet, pedagogisk stress, hälsorelaterad livskvalitet (med fokus på sömn) och framsteg i SFI. Vi har i studien fått svar på våra frågeställningar utom den longitudinella frågeställningen om SFI-resultat, men har för avsikt att studera detta i en framtida studie. Vi kommer i nedanstående text att diskutera övriga resultat.

Situation relaterat till nätverk och sociala kontakter

Större delen av SFI-deltagarna i denna studie upplevde sig ha god information om vad som händer i deras hemland och de hade inte heller några problem med att få kontakt med sina landsmän i Sverige. Däremot hade hälften av dem svårt att få kontakt med personer som är uppvuxna i Sverige. Ett område där man kan knyta kontakter är i föreningslivet men inom detta område hade endast ett fåtal försökt engagera sig och ännu färre upplevde sig ha nått någon framgång. Kvinnornas situation i detta sammanhang var extra bekymmersam. Även när det gällde andra arenor för kontakt som kulturella samt sportaktiviteter upplevde de kvinnliga respondenterna det som problematiskt och många av dem hade aldrig försökt skapa sig tillgång till dessa områden utanför hemmet. När det funnits organiserade möjligheter till t.ex. sport för enbart kvinnor hade detta varit mycket välbesökt. Det hade varit uppskattat både av kvinnorna själva men också av deras män (enligt utsaga från personal på AIC som organiserat verksamheten).

Undersökningsgruppen var, som vi sett i resultaten, en grupp som upplevde det som svårt att få hjälp från hälso-, tandvårds- och sjukvårdsapparaten. Drygt hälften av respondenterna oavsett kön upplevde att det var svårt att få tillgång till dessa resurser. Samtidigt visar även tidigare forskning (Lindencrona, Ekblad & Johansson Blight, 2006; Lindencrona, Ekblad and Hauff, 2008; Söndergaard & Theorell, 2004) att de tillhör en grupp som generellt sett har stora behov av hälso- tand- och sjukvård. I SCB:s s.k. ULF-undersökningar som beskrivs i inledningen, rapporterade personer med utländsk bakgrund genomgående sämre hälsa än personer med svensk bakgrund (Socialstyrelsen, Folkhälsorapport, 2009). Personer födda utanför Europa rapporterade den sämsta hälsan och skillnaderna var särskilt uttalade för självskattad ”dålig hälsa”, nedsatt arbetsförmåga och rörelsehinder, men även för ångslan och oro. Anledningar till detta, enligt rapporten, var dels de sociala livsvillkoren i Sverige för personer med utländsk bakgrund, men också riskfaktorer som var kopplade till flyktingskap och att vara nykomling i det svenska samhället. Enligt rapporten tar det minst tio år innan invandraren eller flyktingen får levnadsvillkor som

motsvarar villkoren för resten av befolkningen i Sverige. Det finns all anledning att sträva efter att förkorta denna tid genom t.ex. riktade folkhälsoinsatser och information om dessa i ett tidigt skede av introduktionsprocessen i kommunen.

Det enda område av samhällets serviceutbud som respondenterna i studien entydigt hade positiva erfarenheter av var grundskolan och barnens lärare. Samtliga respondenter med barn i denna undersökning svarade att lärar-, dagis- och skolkontakter har varit mycket eller ganska lätt att få tillgång till. I en nyligen genomförd studie om hur ungdomar vid IV-program i Malmö beskriver sina upplevelser av grundskolan (Cederberg & Ericsson, 2009) framkom att föräldrar till elever födda utomlands intresserade sig i högre grad för elevernas skolarbete än övriga föräldrar. Många föräldrar som flytt från krig i hemlandet har haft som starkt motiv att fly för att skaffa en bättre tillvaro och framtid för sina barn. Vi antar att detta gäller även för respondenterna i denna studie samt att dessa starka motiv bidrar till engagemang i kontakten.

Bostadssituation samt familj och anhöriga i hemlandet

Malmö är en i hög grad segregerad stad vad gäller boende. Fosie stadsdel är, efter Rosengård, den mest invandrartäta stadsdelen i Malmö. Respondenterna i denna studie hade, trots att de var relativt nykomna flyktingar, i stor utsträckning (63 %) bytt bostad några gånger under sin vistelse i Sverige. En del av dem hade en bostadssituation som de beskrev i termer av att de flyttade från dag till dag och en del beskrev sig som hemlösa. Trångboddheten för gruppen var också stor och var inte endast en fråga om bostadsbrist, utan även en fråga om integration och välfärd. Enligt Socialstyrelsens Folkhälsorapport (2009) är den viktigaste förklaringen till att invandrare med utomeuropeiskt ursprung rapporterar att de har dålig eller mycket dålig hälsa tre till fyra gånger så ofta som Sverigefödda, att de som nykomlingar i det svenska samhället ofta hamnar i bostadsområden med låg status, att de hänvisas till tunga och lågavlönade arbeten och fortsätter att vara utsatta på grund av diskriminering.

För större hushåll, vilket deltagarna i vår studie ofta tillhörde, medför trångboddheten även praktiska konsekvenser. Utrymmesbristen kan medföra att medlemmar i hushållet tvingas sova på madrasser på golvet, man tvingas äta i omgångar, det är svårt att hålla bostaden ren pga. att det är belamrat med saker överallt, inomhusmiljön riskerar att bli dålig vilket i sin tur kan leda till luftvägsproblem och liknande (Boverket, 2006). Enligt samma rapport kan trångboddheten även innebära problem för barnen att hitta plats för skolarbete och läxläsning. Brist på bord och stolar kan innebära att läxläsningen tvingas ske i sängen med dålig belysning. Brist på möjligheter till läxläsning i hemmet kan få långtgående konsekvenser för både individ och samhälle och trängsel i hemmet kan för barn innebära att de tvingas spendera mycket av sin fritid utanför hemmet. Enligt Boverkets kartläggning av nyanlända flyktingars bostadssituation (2009) menar informanterna i alla de undersökta kommunerna att...

...det är barnen som tar mest skada av hur nyanlända familjer bor. Det finns en oro för vad detta kan innebära för barnen i ett längre perspektiv. Informanterna vittnar om barn som inte går hem från skolan, om barn som inte kan ta hem vänner, och om barn som inte har ett egentligt hem att gå till. Ju längre denna situation fortgår desto mer problematiskt blir det för barnen (Boverket, 2009, sid.62).

Trångboddhet kan också innebära en stressfaktor på så vis att personer inte kan kontrollera närvaron av andra i ett hem där kontakten mellan hushållsmedlemmar är oundviklig och personerna är ständigt exponerade för varandra. Inte sällan handlar det om hushåll med inneboende släktingar eller vänner vilket kan betyda komplexa relationer mellan personer och kan leda till invasion av den personliga integriteten. Maktstrukturer inom ett hushåll och socialt definierade roller kan också ur ett jämställdhetsperspektiv innebära att kvinnor löper större risk att drabbas av trångboddheten pga. sina könsroller i hushållet och i samhället (Boverket, 2006). I studien i Fosie upplevde fler kvinnor än män situationen som problematisk inom flera av de undersökta aspekterna.

Detta var kanske inte riktigt en tillvaro som informanterna hade förväntat sig när de flydde till Sverige. Gruppen i studien hade som helhet relativt många års studier innan de kom till Sverige, de hade också många års arbetslivserfarenhet och kan antas ha haft en relativt väletablerad tillvaro i hemlandet. Respondenterna (23 % av männen och 13 % av kvinnorna) upplevde sig ha förlorat i respekt och status i Sverige jämfört med tidigare liv. Liknande resultat visar även annan tidigare forskning (Lindencrona, Ekblad and Hauff, 2008). Att andelen inte är ännu högre kan bero på att deltagarna inte varit i Sverige så länge och att de ännu inte kommit ut i arbetslivet. Vad gäller kvinnorna så har de en annan roll än männen och rör sig mindre i offentligheten, vilket kan vara anledning till den lägre andelen kvinnor som upplevde sig ha förlorat i respekt och status.

Den absoluta majoriteten av undersökningsgruppen upplevde en stor oro över de familjemedlemmar och andra anhöriga som fanns kvar i hemlandet. Många familjer hade i samband med flykten splittrats under lång tid och levt under stor ovisshet och stress före, under och även efter flykten. Några väntade på att kunna få återförenas med sina anhöriga i det nya hemlandet, men oroade sig för att inte lyckas ordna en bostadssituation som var tillfredsställande för hela familjen. En stor grupp, speciellt kvinnor, kände sig isolerade och ensamma i Sverige. Liknande fenomen beskrivs i Folkhälsorapporten (2009) där man refererar till intervjustudier med flyktingfamiljer i Norge, Sverige och Australien, vilka visar att stöd från familj och vänner har stor betydelse för flyktingars psykiska hälsa under de första åren i det nya landet. Rapporten (a.a.) refererar även till en amerikansk studie av flyktingar från Laos där en av slutsatserna var att en kraftfull riskfaktor för ohälsa var att bli hänvisade till boende på en ort, där det av geografiska skäl var svårt att etablera kontakter med medlemmar i den egna gruppen.

Sömnproblematik

Förekomsten av insomnielaterade sömnbesvär i undersökningsgruppen var extremt hög - nära 70 % och liknar svenskt referensmaterial som rör patienter som har symtom på utbrändhet.

Att hela 41 % uppfyllde diagnoskriterierna för klinisk insomni är alarmerande och det är ingen tvekan om att denna subgrupp har ett stort behov av att få behandling för insomni. Motsvarande värden i normalbefolkningen ligger kring 10 %. Sömnbesvären torde vara ett stort hinder när det gäller deras inlärningsförmåga och försämrar deras prognos att få en lyckad introduktion på arbetsmarknaden och övrig integrering i samhället. Om så blir fallet för dessa personer vet vi ännu inte, men vi kan anta att risken är stor för framtida problem. En tidigare studie av Söndergaard och Theorell (2003) visar att när flyktingar från Irak, med hög förekomst av diagnosen PTSD, i Sverige utsätts för ökade krav i SFI ökar stresshormonet serum cortisol. Detta medför bl. a i praktiken att deltagaren har svårt med koncentrationen.

Introduktionsplanering och begriplighet

Som tidigare framgått skall alla nyanlända flyktingar ha en egen individuell introduktionsplan där hans eller hennes planering för livet i Sverige och för framtiden är sammanställd. Många respondenter kunde inte svara på frågorna om introduktionsplan och introduktionshandläggare och visste inte riktigt vad introduktionsplanen innebar eller vem som var den ansvarige introduktionshandläggaren. En del kvinnliga respondenter hade ingen introduktionsersättning pga. att deras män hade arbete och detta kan till viss del förklara just deras okunnighet om denna insats. Detta till trots ska alla som går SFI-utbildning ha träffat en handläggare samt i samråd med denne upprättat en introduktionsplan.

Introduktionsplanen skall, enligt regionala (RÖK) och lokala (LÖK) överenskommelser, göra den nyanlände delaktig och planen ska påskynda och stödja etableringen i Sverige. Detta är, enligt vår tolkning, ett mycket viktigt dokument som den nyanlände skulle kunna använda som styrinstrument för sin integration i samhället. I ljuset av detta är det anmärkningsvärt att så många som över 55 % av respondenterna uppgav att de inte hade någon introduktionsplan som de själva kände till. Den skriftliga introduktionsplanen ”skall vara upprättad i samråd med utlänningen” (RÖK) och åtgärderna utgör ett krav för att schablonersättning enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. ska betalas ut.

Viljan att vara delaktig i "skolbeslut"

Resultaten visar att deltagarna i studien önskade vara delaktiga i beslut om sin skolvardag i betydligt högre utsträckning än vad de upplevde sig ha möjlighet till. De önskade delaktighet i både innehållsmässiga frågor samt om hur arbetsformerna skulle se ut. Det framkom en hel del kritiska synpunkter i samband med Eriksson-Sjöös besök vid ifyllandet av frågeformulären. Bland annat hörde avsaknaden av elevernas utvärderingar till det deltagare på en skola var kritiska mot men också att det ständiga intaget av elever i klasserna gjorde det oroligt i klassen och ineffektivt. Liknande kommentarer om förbättringar framkommer i lärarenkäten t.ex. en önskan om stabila grupper och inte ständigt nyintag av elever.

I sin avhandling i sociologi gjorde Marie Carlsson (2003), som intervjuat ett antal unga turkiska kvinnor i SFI-utbildning, liknande erfarenheter. Inte heller för hennes informanter tycktes särskilt stora möjligheter till medbestämmande och delaktighet vara för handen. Hon beskrev att det inte tycktes förekomma någon öppen och återkommande diskussion direkt med kursdeltagarna angående inflytande och medbestämmande, utan snarare att olika spørsmål aktualiserades sporadiskt i akuta situationer.

Vid en inspektionsutredning från Skolverket (Utbildningsinspektion i svenskundervisning för invandrare) som genomfördes i maj 2005 vid SFI-utbildningarna i Malmö fanns en speciell punkt som hette Arbetsmiljö och delaktighet. Inspektionen konstaterade att:

”Verksamheten har i avtalen med utbildningsanordnarna en ambitiös målsättning för studerandeflytande men denna ambition realiseras endast i begränsad omfattning. Formerna för studerandeflytande i verksamheten bör ses över i syfte att skapa en ökad delaktighet.” (Utbildningsinspektion i svenskundervisning för invandrare, sid.5)

Med tanke på resultaten från vår studie 3,5 år senare angående frågeställningarna om medbestämmande och delaktighet har huvudmannen inte lyckats speciellt väl i sin ambitiösa målsättning för studerandeflytande. Kanske tar man inte denna fråga på riktigt allvar? Kanske vet man inte riktigt hur man konkret ska

göra för att ge de vuxna eleverna delaktighet och inflytande? Det första av de 11 folkhälsomålen (www.fhi.se) handlar om delaktighet och inflytande.

Delaktighet och inflytande i samhället är en av de mest grundläggande förutsättningarna för folkhälsan. Brist på inflytande och möjligheter att påverka den egna livssituationen har ett starkt samband med hälsa. Om individer eller grupper upplever att de inte kan påverka de egna livsvillkoren och utvecklingen av samhället uppstår maktlöshet och social orättvisa. I ett demokratiskt samhälle tillerkänns alla människor lika värde med jämlika möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande. Rätten till delaktighet och inflytande gäller oavsett kön, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. (www.fhi.se)

För sårbara människor, vilket de respondenter som deltagit i studien kan definieras vara, är känsla av sammanhang, KASAM, viktigt. Detta begrepp myntades av Aron Antonovsky (1991) och innebär att man genom ökad begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan förebygga stress och ohälsa. Speciellt komponenten begriplighet, vilken innebär att de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, kan underbyggas genom möjligheten till delaktighet i de egna livsvillkoren. Vi antar att det skulle bidra till deltagarnas ökade välbefinnande om de hade större möjlighet till delaktighet i sin skolvardag, speciellt då de själva i hög utsträckning önskade detta. Med tanke på de mycket positiva uppfattningar som SFI-lärarna hade angående elevernas styrkor/resurser, vilket beskrevs med ord som engagemang, nyfikenhet, vilja, motivation, intresse, framtidstro, humor, lust att lära och disciplin, så bör det finns stor potential i ökat samarbete mellan SFI- deltagare och SFI-lärare.

Hinder för språkinläring

I vad som framkommit i analysen av deltagarenkäten fanns till synes en motsättning i ett par av frågeställningarna. Cirka hälften av respondenterna upplevde att det var svårt att känna motivation för att lära sig svenska. Trots detta lade nästan samtliga

respondenter mycket stor vikt vid att ha svenskkunskaper för olika sammanhang i samhällslivet. Det kan möjligen vara så att frågan om motivation hänför sig till det känslomässiga planet och frågan om svenskkunskaper mera till intellektuella funktioner. I denna fas av migrationen befinner sig många flyktingar i en livssituation med hög stress och oro över många olika områden i tillvaron. Det är då troligt att motivationen att sätta sig på skolbänken inte är speciellt hög. Om vi utgår från att frågan om svenskkunskaper appellerar mera till intellektet än till känslolivet kan svaren på denna fråga tyckas högst rimliga. Det är viktigt att kunna språket i det land man bor och i vissa avseenden är det mera viktigt än i andra, beroende på vem man är som person. Det skulle också kunna handla om att frågorna appellerar till olika typer av motivation. Lindberg (2004) talar i Andraspråksresan om inre och yttre motivation. Inre motivation uppstår i en egen genuin vilja att lära sig språket oavsett syfte och den yttre motivationen baserar sig mera på krav och förväntningar från omgivningen. Faktorer som möjligheterna att bli delaktig och accepterad i samhället och utsikterna till utbildning och arbete i det nya landet bör ha mycket stor betydelse för motivation och framgång i språkkunskaperna. Andraspråksinläringen kan också beskrivas utifrån begreppet investering. Vilja och motivation kan betraktas som ett resultat av samspelet mellan individen och omgivningen och eleven vill självklart ha utdelning på den investering som det innebär att tillägna sig andraspråket genom chansen till en bättre position i samhället och tillgång till majoritetssamhällets privilegier.

Enligt Rooth & Åslund (2006) visar flera internationella studier på betydelsen av språkkunskaper för att nå framgång på arbetsmarknaden. De hänvisar bland annat till en studie i England som funnit att utrikes födda personer i England, med goda kunskaper i engelska, har cirka femton procentenheters större sannolikhet att vara sysselsatta än personer med bristande kunskaper i engelska. Individens avkastning på sin investering i andraspråket är därmed relativt hög.

Lindberg (2004) diskuterar faran med att minimera den formella språkundervisningen för vuxna invandrare till förmån för ett så

tidigt inträde i arbetslivet som möjligt. Att arbetet skulle innebära effektivare språkinlärning behöver inte bli en realitet för det stora flertalet. Snarare kan undermåliga språkkunskaper innebära att man som invandrare hänvisas till okvalificerade jobb där möjligheter till avancemang och vidare karriär är begränsade. Ett arbete innebär inte heller en garanti för att man ska få använda språket. Dåliga språkkunskaper kan också innebära en skam och bidra till rädsla för att våga använda språket, liksom i övrigt svårigheter att hänga med i den sociala gemenskapen samt förstå vad som sägs. Ovanstående är faktorer som talar mot att man låter den så kallade "arbetslinjen" styra i alltför hög grad.

Malmö stads Integrations- och arbetsmarknadsutskott redovisade i sin årsanalys för 2008 att antalet deltagare som gjort avslut/avbrott från introduktionsverksamheten var 2434. Det framgår av texten att SFI inte har ett eget registreringsystem vilket kunde underlättat att jämföra resultatet med uppgifter från introduktionsverksamheten, för att till exempel kunna visa på hur många som gått till arbete eller erhållit ett visst betyg. En kommentar till tabelltexten lyder: *"Avbrotten avser inte bara definitiva avbrott, utan även omplaceringar, övergång till Arbetsförmedlingens projekt för nyanlända, studieuppehåll, föräldralediga, sjukskrivna etc. Många avbryter också sin utbildning för att gå till arbete, som måste ses som ett positivt avbrott."* Om "verkligheten" hade följt regelverket för flyktingmottagande så hade dessa personer inte behövt avbryta sin SFI-utbildning eftersom tanken är att utbildningen skall kunna kombineras med förvärvsarbete.⁷

Lindberg (2004) menar att processen att lära ett andra språk måste få ta tid. Den innebär inte bara en uppbyggnad av ett helt nytt system för kommunikation utan är också ett led i förberedelsen för ett nytt sätt att leva. Att byta språk och kultur innebär, åtminstone tillfälligt, att man ger upp vissa delar av sin identitet och bygger upp nya identiteter. Personer med förhållandevis avlägsna språk som arabiska, kurdiska och somaliska som modersmål har svårare att nå målen i SFI - undervisningen än andra personer som kommer från t.ex. forna Jugoslavien och rysktalande personer, enligt under-

---

7 Skollagen 13 kap. §4c, SFS 2006:528

sökningar om studieresultat i SFI från Skolverket (2002). Här spelar sannolikt även skriftsystemet en roll.

Lindberg refererar till en större amerikansk undersökning enligt vilken det behövs mellan 500 och 1000 undervisningstimmar för en person som läser och skriver obehindrat på sitt modersmål att uppnå en nivå där han/hon kan tillfredsställa grundläggande kommunikativa behov, klara sig hjälpligt på en arbetsplats och klara en begränsad social interaktion på andraspråket. Lindberg menar vidare att när man ställer krav på att SFI-undervisningen ska bedrivas så intensivt som möjligt för att uppnå målet på kortast möjliga tid, bortser man också från att språkinläring är en långsiktig process som bara till viss del kan påskyndas genom en kraftig intensifiering av undervisningen (Lindberg 2004). För att ge en bild av vad det kan innebära att i vuxen ålder tillägna sig ett tillfredsställande ordförråd räknar man med att enspråkiga svenska barn under sin grundskoletid uppnår ett ordförråd på 40 000 – 50 000 ord. Med motsvarande inlärningstakt dvs. 2 500 – 3 000 ord om året, skulle det ta ca fyra år innan man som andraspråksinlärare hunnit bygga upp ett ordförråd på 10 000 ord vilket motsvarar det mest centrala svenska ordförrådet (Allén 1972, ref i Lindberg 2004). Förslaget från respondenter i denna studie, om att regelbundet ha fem (eller flera) nya ord i läxa varje dag, tyder på att dessa insåg vikten av att så snabbt som möjligt skaffa sig ett stort och användbart svenskt ordförråd.

I studien framgick att en del respondenter hade problem med att förstå vad läraren sade pga. av att läraren hade en kraftig dialekt eller talade svenska med brytning. I något fall handlade det om lärare med både utländsk bakgrund och skånsk dialekt. Denna otydlighet i språket uppfattades som ett hinder för elevernas studieframgångar. Dessa eleverfarenheter kan jämföras med en studie vid Göteborgs universitet (Boyd, 2000) där man undersökte på vilket sätt brytning påverkade skolledares och lärarutbildares bedömning av en grupp utländska lärares kompetens. Man fann ett klart samband mellan lärarnas brytning och den bedömning av deras pedagogiska skicklighet och lämplighet som lärare som försökspersonerna ombads göra. Lärare med utländsk brytning uppfattades genomgående som mindre pedagogiskt skickliga och kompetenta än andra lärare.

Att en hög andel av respondenterna i studien hade problem med att förstå och hänga med på lektioner, hinna med i tempot och att kunna koncentrera sig kan också ses i ljuset av den stora andelen personer med grava sömnstörningar. Även tidigare översikter och forskning (Jaranson, Ekblad, Kroupin and Eisenman, 2007; Beiser & Hou, 2001; Söndergaard & Theorell, 2004) visar på samvariationer mellan dessa variabler. Vi kan också tydligt se att kvinnor som grupp befinner sig i ett extra utsatt läge inom flera av de undersökta aspekterna.

Vad blir då konsekvensen när så pass hög andel av de studerande som framgår i denna studie hade problem tidigt under SFI-studier med att förstå vad läraren sade, hade svårt att hänga med i tempot, inte förstod vilka krav som ställdes och hade problem med att koncentrera sig och hade tydlig sömnproblematik? Konsekvensen har med stor sannolikhet en koppling till de många avbrotten i utbildningen, den låga andelen som slutar utbildningen med betyg i kursen (34 % år 2008 enligt årsanalys från Malmö stad) samt att endast drygt hälften av alla som får uppehållstillstånd påbörjar SFI inom tre år (SOU 2003:75; Etablering i Sverige – möjlighet för individ och samhälle, Regeringskansliet; IFAU, Rapport 2005:13).

Vad kan och bör förbättras enligt det "preliminära resultatet"?

Det finns anledning att argumentera för att det finns ett stort behov av att tidigt förebygga och behandla sömnbesvär och andra hälsorelaterade besvär hos nyanlända flyktingar. Ett sätt kan vara genom en kognitivt beteendearbaserad hälso/sömskola som har fungerat bra inom arbetslivet (Linton & Jansson, 2003). En fem veckors hälsofrämjande hälsoskola (www.hpvt-cambridge.org) för nyanlända flyktingar med teman om två timmar per vecka, med bland annat stresshantering som startats av Ekblad och medarbetare i begränsad omfattning i Botkyrka (Ekblad & Zätterström, 2008) och Södertälje (Ekblad, Asplund, Jaafer, Johnsson, Linander, 2009) visar lovande resultat. Hälsoskolan är en av möjliga aktiviteter i ett strategiskt folkhälsoarbete med nyanlända flyktingar där samarbete eftersträvas i en vårdkedja av aktörer i kommun och landsting.

Socialstyrelsens rekommendationer om hälsosamtal till asylsökande skulle behöva följas upp i samband med permanent uppehållstillstånd. Detta samtal bör beakta de eventuella behov kring sårbarhet för kognitiva störningar, till exempel sömn- och koncentrationssvårigheter, som flyktingen bär på, så att detta kan ligga till grund för mål med och anpassning av introduktion (SFI, praktik och arbete).

Om introduktionsplanen ska ges möjlighet att fungera enligt de intentioner som de samverkande myndighetsinstanserna har avsett måste åtgärder vidtas för att tydliggöra vikten av denna plan. Planen bör vara ett levande dokument och följas upp regelbundet (t.ex. en gång per månad) av förslagsvis en person/handläggare tillsammans med flyktingen. Dessutom bör diskuteras om planen kan göras mera konkretiserad och detaljerad än de planer deltagarna i denna studie presenterat.

Mera uppmärksamhet behöver ges till de kvinnliga deltagarna i introduktionsverksamheten som helhet. I en studie (Johansson Blight., Ekblad, Persson, Ekberg, 2006) av psykisk hälsa bland invandrare från Bosnien Hercegovina i Sverige visade det sig att kvinnor hade sämre självskattad psykisk hälsa än männen. Enligt folkhälsoundersökningar är flyktingar den invandrargrupp som har sämst hälsa och kortast medellivslängd, troligtvis på grund av traumatiserande erfarenheter. Invandrarkvinnor har både sämre hälsa och fler sjukskrivningsdagar samt blir i större utsträckning förtidspensionerade än svenskfödda och invandarmän.

Elevinflytandet måste prioriteras med aktiva åtgärder som regelbundet följs upp av rektorn för SFI – utbildningen, så kallad kvalitetssäkring. Ett system för regelbundna, skriftliga och anonyma elevutvärderingar av undervisningen och med återkoppling till eleverna, bör snarast utvecklas. Detta säkerställer elevernas möjlighet till delaktighet i undervisningens uppläggning och utformning och ger tillfällen till en levande dialog mellan elever, lärare och skollledning.

De ansvariga skolledarna bör uppmärksamma problematik vad gäller oklarheter i kommunikation som kan orsakas av lärares dialekt eller brytning på det svenska språket. Denna fråga är känslig och bör behandlas med varsam hand av dem som är involverade. Fortbildningsinsatser för SFI-lärarna bör också ha högsta prioritet.

Det bör utredas om SFI-studier kan organiseras på annat sätt än med kontinuerligt intag i klasserna. Flyktingar är en grupp elever som kanske är mera sårbar och känslig än andra för ständiga förändringar och byten av grupptillhörighet. Om den förberedande kartläggningen blir mera omfattande och grundlig bör den slutliga inplaceringen i en fast SFI-grupp kunna matchas till olika behov hos deltagarna. En mera matchad inplacering efter individens behov, t.ex. lägre utbildningstakt, kan eventuellt få till följd att andelen avbrott decimeras. Avbrotten från utbildningen anses vara den främsta orsaken till att endast var tredje deltagare som påbörjat utbildning fullföljer med betyg från någon av SFI-kurserna.

Att leva i ett land och inte kunna det språk som talas leder med stor sannolikhet till utanförskap och utanförskap kostar inte bara mänskligt lidande, det kostar också pengar. De båda nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog diskuterar och visar i rapporten ”Det är bättre att stämma i bäcken än i ån” (2008) med hjälp av ekonomiska kalkyler och argument prislappen för utanförskap, för den enskilde individen, för olika myndigheter och för samhället i stort. Författarna menar att priset för att negligera marginaliseringens effekter, både mänskligt och ekonomiskt är mycket högt.

För varje ung människa som i onödan misslyckas med att få tillträde till arbetsmarknaden och i stället hänvisas till rollen som passivt försörjd går framtida produktionsvärden på uppemot åtta till tio miljoner kronor förlorade... Till detta kommer alla kostnader för hans eller hennes försörjning och eventuella vård- och behandlingsinsatser. (a.a. sid. 23)

Integration av och med nyanlända flyktingar kräver samverkan med den berörde och samsyn mellan flera olika myndigheter och andra aktörer i ett långsiktigt perspektiv. Ett långsiktigt perspektiv krävs också när det gäller den ekonomiska sidan av saken. Preventiva åtgärder tenderar att ge effekt ibland flera år efter att insatsen effektuerats och det är först då som den kortsiktiga kostnaden förvandlas till en lönsam social investering. Nilsson och Wadeskog (2008) menar att man bör identifiera kortsiktiga och långsiktiga finansiella vinnare och förlorare i processen, eftersom förlorarna kan ha en benägenhet att avbryta, försvåra, förhindra eller avstå från att medverka i samverkansprocesser där man inte får ett gynnsamt svar på frågan; "what's in it for me?" I Malmö finns sedan våren 2007 Finsam, som är ett finansiellt samordningsförbund bildat av Malmö stad, Försäkringskassan Malmö, Region Skåne och Länsarbetsnämnden. Förbundets uppdrag är att stödja samverkan mellan parterna där insatserna direkt riktar sig mot individer med sådan problematik att samverkan krävs för att uppnå ett bra resultat (www.finsamimalmo.se). Det bådär gott för framtiden att ett sådant finansiellt samverkansorgan finns, då goda intentioner ofta stupar på problem att komma överens på det ekonomiska planet.

Vi kan i ljuset av denna studies resultat konstatera att förutsättningarna för många flyktingar att nå godkänt resultat i SFI-utbildningen och därmed få större möjlighet till arbete är ganska problematiska av olika anledningar. En anledning på det individuella planet är att många flyktingar är traumatiserade och har problem med bland annat sömn och koncentration. På det strukturella planet finns deras introduktionshandläggare som ska stötta och lotsa dem genom en krånglig byråkratisk djungel i det nya landet. Dessa har, åtminstone i denna stadsdel, en orimlig arbetsbörda och kan därmed inte följa upp och stödja flyktingarna i den utsträckning som skulle behövas. Dessutom oroas de själva av ständiga organisationsförändringar. SFI-lärarna, hur mycket kunskap och engagemang de än har för sina elever, är en av de för uppgiften lägst utbildade lärarkategorierna i landet och uppger själva ett behov av kompetensutveckling. Det finns dessutom ännu inte någon lärarutbildning med inriktning mot svenskundervisning

för vuxna invandrare. SFI-lärarna har trots detta en mycket tuff utmaning i att undervisa en extremt heterogen elevgrupp under starkt varierande omständigheter. Studiesituationen blir i högsta grad otrygg med kontinuerligt intag och därmed en ständigt ny gruppkonstellation i klassen.

Fortsatt forskning

Utifrån denna studies resultat genomförs under hösten 2009 en interventionsstudie/Hälsoskola i Malmö, för att ytterligare utveckla verktyg att användas i en flerårig forskningsstudie – med följande hypoteser:

- Hypotes 1

Interventionen Hälsoskola har symptomreducerande effekt direkt efter genomgången Hälsoskola.

- Hypotes 2

Symptomreduktion består även efter längre tid (6 månader efter avslutad Hälsoskola).

Totalt kommer tre grupper av Hälsoskolan att genomföras under hösten 2009. Gruppen deltagare består av nyanlända flyktingar i åldern 20-60 år vilka har remiss för bedömning hos IntroRehab i Malmö och är på väg att påbörja kursen SFI (svenska för invandrare).

Deltagarna erbjuds en 5-veckors kurs, Hälsoskola före start av SFI. Deltagarna blir utbildade av friskvårdskonsulent, sjuksköterska, sjukgymnast, psykolog samt läkare. Flera av dem har specialkunskaper inom sömn- och koncentrationshygien. Teman som ges 2 tim/vecka under fem veckor inkluderar kunskap om stress, sömn och koncentration, motion, kost, information om Hälsoval Skåne, vanliga symtom, råd och stöd till deltagare som är föräldrar samt träffar med sjukgymnast som lär ut avslappning och läkare som informerar om vanliga sjukdomar och behandling. Tolk finns med i rummet.

Kunskapsvinsterna med interventionsstudien är att resultatet kan användas till att lägga upp en fall-kontrollstudie som identifierar

riskgrupper bland nyanlända som på grund av stressfaktorer i eftermigrationsskedet riskerar svårigheter i att lära sig svenska och därmed är i behov av extra stöd. Dessutom kommer studien att möjliggöra metodutveckling som kan göra det enklare att tidigt upptäcka stressfaktorer i postmigrationsskedet vilket i sin tur kan hindra att dessa utvecklas till andra hälsoproblem, sjukskrivningar och försörjningsstöd. I en förlängning kan sjukvårdsresurser reduceras genom att ett ökat antal människor har kunskap om hur sjukvårdsresurserna skall användas samt genom att man lärt sig att i ökad omfattning kunna hantera stress, sömn- och koncentrationsproblematik genom egenvård. Därutöver kan en ökad andel elever med betyg från avslutad SFI-utbildning åstadkommas och ökad chans ges för dessa i konkurrensen på arbetsmarknaden. Studien kan, vid positivt utfall, med fördel implementeras som en preventiv hälsofrämjande intervention för samtliga nykomna asylsökande och flyktingar samt deras anhöriga i Malmö stad.

REFERENSER

Antonovsky, A. Hälsans mysterium. Natur & Kultur. Stockholm, 1991.

Beiser, M. & Hou, F. Language acquisition, unemployment and depressive disorder among Southeast Asian refugees: a 10-year study. Soc Sci Med. 2001 Nov; 53(10):1321-34.

Betänkande SOU 2008:58 Egenansvar med professionellt stöd.

Boverket. Mellan uppehållstillstånd och bostad. En kartläggning av nyanlända flyktingars bostadssituation. 2009.

Boverket. Var finns rum för våra barn? – en rapport om trångboddhet i Sverige. 2006.

Boyd, S. Vilken svenska behöver man för att kunna undervisa i den svenska skolan idag? I H. Åhl (red.) Svenska i tiden – verklighet och visioner. Stockholm:HSL förlag.

Carlson, M. Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom SFI-undervisningen. Lund: Studentlitteratur, 2003.

Cederberg, M., Ericsson, I. Ungdomars upplevelser av grundskolan i Malmö – röster från elever på IV-program. Resurscentrum för mångfaldens skola/ FoU-utbildning. Malmö stad, 2009.

Det nationella provets funktion och status inom sfi, en intervjustudie, Rapport 289, 2006, Skolverket.

Denscombe, M. Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Ekblad, S., Asplund, M., Jaafar, G., Johnson, N., Linander, A. Hälsoskola för nyanlända flyktingar. *Invandrare & Minoriteter*. 2009;6:2-3.

Ekblad, S., Bäärnhielm, S. Focus group interview research in transcultural psychiatry - Research reflection of experiences. *Transcultural Psychiatry* 2002;39(4):485-501.

Ekblad, S., Roth, G. Transkulturell psykiatri och flyktingpsykiatri (sidor 703-711). I: *Psykiatri* (red: Jörgen Herlofson, Lisa Ekselius, Lars-Gunnar Lundh, Anders Lundin, Björn Mårtensson, och Marie Åsberg). Lund: Studentlitteratur, 2009.

Ekblad, S. (presenter, co-author Zätterström, K) Poster presentation “Evaluation of Mental Health Promotion Courses for refugees during introduction”, P-409 at the 2nd *Conference of Migrant Health in Europe*, Malmö, 22-24 May 2008.

Förordningen om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. 1990:927.

Graneheim, UH, Lundman, B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Educ Today* 2004;24(2):105-12.

Hossain, JL., Ahmad, P., Reinish, P., Kayumov, L., Hossain, N., Shapiro, C. Subjective fatigue and subjective sleepiness: two independent consequences of sleep disorders? *Journal of Sleep Research* 2005; 14: 245-253.

IFAU, Kennerberg, L & Sibbmark, K. Vilka deltar i svenska för invandrare? Rapport 2005:13.

Jaranson, J., Ekblad, S., Kroupin, V., Eisenman, D.P. Epidemiology and Risk Factors (pp 627-632). Section 7: Mental health and illness in immigrants. In: P.F. Walker and E.D. Barnett (Eds.), J. Jaranson (Assoc Ed). *Immigrant Medicine*. St. Louis, USA: Saunders, Elsevier, 2007.

- Johansson Blight, K., Ekblad, S., Persson, J-O, Ekberg, J. Mental health, employment and gender. Cross-sectional evidence in a sample of refugees from Bosnia-Herzegovina living in two Swedish regions. *Social Science & Medicine* 2006;62(7):1697-1709.
- Karasek, R., Theorell, T., *Healthy work: Stress, productivity and reconstruction of working life*. New York, Basic Books, 1990.
- Kecklund G, Eriksen CA, Åkerstedt T. Hälsa, arbetstider och säkerhet inom Polisen. Redovisning av HASP-projektet. Stressforskningsrapporter, nr 319. Institutet för Psykosocial Medicin (IPM), 2006.
- Knutson, K.L., Spiegel, K., Penev, P., van Cauter, E. The metabolic consequences of sleep deprivation. *Sleep Medicine Reviews*, 2007;11:163-178.
- Lemaître, G. The Integration of Immigrants into the Labour Market: the Case of Sweden. OECD Social, Employment and Migration Working Papers 48. DELSA/ELSA/WD/SEM (2007)3. <http://www.oecd.org/els/workingpapers>.
- Lindberg, I. *Andraspråksresan*. Stockholm, Folkuniversitetet. 2004.
- Lindencrona, F., Ekblad, S., Johanson Blight, K. Integration och folkhälsa – en kunskapsöversikt. Expertappendix i *Integration 2005*, Norrköping: Integrationsverket, 2006, www.integrationsverket.se
- Lindencrona, F., Ekblad, S., Hauff, E. Mental health of recently resettled refugees from the Middle East in Sweden: the impact of pre-resettlement stress and capacity to handle stress. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 2008;43:121-131.
- Lindencrona, F. *Strategies for a health promoting introduction for newly-arrived refugees and other immigrants*. Department of Clinical Neuroscience, Karolinska Institutet, Stockholm. 2008.
- Linton, SJ, Jansson, M. *Tidiga interventioner för arbetsrelaterade sömnbesvär*. Slutrapport till AFA. Yrkes- och miljömedicinska kliniken, Universitetssjukhuset Örebro, Inst. för beteende-, social- och rättsvetenskap; 2003.
- Lokal överenskommelse för samverkan i introduktionen av asylsökande, flyktingar och andra invandrare. Malmö stad, dec, 2007.

Nationell samsyn kring hälsa och första tiden i Sverige, Norrköping: Integrationsverket, 2004.

Nilsson, I & Wadeskog, A. Det är bättre att stämma I bäcken än i ån. SEE AB. Skandia försäkringsaktiebolag. 2008. Beställningsadress skandia@strd.se

Paulsson, K. Resultat från nationella folkhälsoenkäten 2007 – psykisk hälsa. Pdf file. www.qilinpsykologkonsult.com/psykiskohalsa.pdf

Regeringsförklaringen, 6 oktober 2006, <http://www.sweden.gov.se>

Riksrevisionen. Svenskundervisning för invandrare (sfi). En verksamhet med okända effekter. RiR 2008:13.

Rooth, D-O, Åslund, O. Utbildning och kunskaper I svenska. Framgångsfaktorer för invandrade? Stockholm; SNS Förlag, 2006.

Skolverket, Enheten för utbildningsstatistik, 2007-05-03, Dnr 71-2007:01035.

Skolverket, Utbildningsinspektion i svenskundervisning för invandrare. Lund 2006-03-01.

Skolverket 2002. Beskrivande data om barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2002. Skolverkets rapport nr 218.

Socialstyrelsen. Folkhälsorapport 2009. pdf fil. www.socialstyrelsen.se

SOU 2003:75; Etablering i Sverige-möjlighet för individ och samhälle. Regeringskansliet.

Stickgold, R., & Walker, M.P. Memory consolidation and reconsolidation: what is the role of sleep? Trends in Neuroscience 2005:28:408-415.

Stenuit, P. & Kerkhofs, M. Effects of sleep restriction on cognition in women. Biological Svensk författningssamling (SFS) Utdrag ur "2. Förordning (1994:895) om svenskundervisning för invandrare, <http://www.riksdagen.se>

Svensk författningssamling (SFS) Utdrag ur "2. Förordning (1994:895) om svenskundervisning för invandrare, <http://www.riksdagen.se>

Svensk författningssamling (SFS) 2006:528 Skollagen 13 kap. §4c,.

Söndergaard, HP, Theorell, T. Language Acquisition in Relation to Cumulative Posttraumatic Stress Disorder. Symptom Load over Time in a Sample of Resettled Refugees. *Psychotherapy and Psychosomatics* 2004;73:320-323.

Åkerstedt, T., Kecklund, G., Alfredsson, L., Selen, J. Predicting long-term sickness absence from sleep and fatigue. *Journal of Sleep Research* 2007a: 16: 341-345.

Åkerstedt, T., Kecklund, G., Axelsson, J. Impaired sleep after bedtime stress and worries. *Biological Psychology* 2007b: 76: 170-173.

Åkerstedt m fl. 2002 Sömn- och återhämtningsformulär.

Överenskommelse om mottagande av flyktingar och andra skyddsbehövande. Migrationsverket, Malmö stad, länsstyrelsen, dec 2007.

Tidigare urkomna titlar i serien

- 2005:1 Carlsson, A. Olycksfallsrisker i barnets hemmiljö – fokus på skållskador. (Licentiatavhandling)
- 2006:1 Andersson, F. och Mellgren, C. Våldsbrottsligheten – ökande, minskande eller konstant?
- 2007:1 Andersson, F. och Mellgren, C. Brottsutvecklingen i Skåne, en introduktion.
- 2007:2 Östman, M. red. Konferens: Socialpsykiatrisk forskning, programbok.
- 2007:3 Eiman Johansson, M. Sjuksköterskors kliniska beslutsfattande med fokus på perifera venkatetrar (PVK). (Licentiatavhandling)
- 2007:4 Laanemets, L. Från policy till verksamhet, implementering av Malmös strategi mot prostitution.
- 2008:1 Tikkanen, R. Person, relation och situation. Riskhandlingar, hivstestfarenheter och preventiva behov bland män som har sex med män.
- 2008:2 Östman, M. och Afzelius, M. Barnombud i psykiatri – i vems intresse?
- 2008:3 Andersson, F. och Mellgren, C. Processutvärdering av ”Trygga gatan”. Ett projekt för minskad brottslighet och ökad trygghet i nöjeslivsmiljö.
- 2008:4 Östman, M. red. Migration och psykisk ohälsa.
- 2008:5 Berglund, S. Competing Everyday Discourses – And the Construction of Heterosexual Risk-taking Behaviour among Adolescents in Nicaragua: Towards a Strategy for Sexual and Reproductive Health Empowerment.
- 2008:6 Björngren Cuadra, C. Variationens spektrum – en studie av sensibilitet, tillit och vårdetik i hemsjukvård.
- 2008:7 Mallander, O. Nära Vänskap? En analys av kontaktperson enligt LSS.

- 2009:1 Hamit-Eminovski, J. Interactions of Biopolymers at Biological Interfaces – Examples from Saliva and Bacterial Surfaces. (Licentiatavhandling)
- 2009:2 Andersson, O. Hållplats 8. En social intervention för unga kriminella i stadsdelen Rosengård, Malmö stad.
- 2009:3 Johndotter, S. Discrimination of certain ethnic groups? Ethical aspects of the implementation of FGM legislation in Sweden.
- 2009:4 Danielsson, M. Transpersona non grata. Den ogiltigförklarade livserfarenheten.
- 2009:5 Eriksson-Sjöo, T och Ekblad, S. Stress, sömn och livskvalitet – en studie bland flyktingar i SFI-utbildning, lärare och handledare i Fosie stadsdel, Malmö.

Publikationen finns även elektroniskt,
se www.mah.se/muep

